

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Умань – 2017

ББК 81:66.75
УДК 81'1:061.213

Слов'янські мови: історія та сучасність : тези доповідей та повідомлень. – Вип. 2. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. – 87 с.

Рецензенти: доктор філол. наук, проф. *О. О. Маленко*
(Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди);
канд. філол. наук, доц. *М. В. Бігусяк* (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника).

Редакційна колегія: *Березовська Г. Г.*, канд. філол. наук, доц.; *Гонца І. С.*, канд. філол. наук, доц.; *Денисюк В. В.*, канд. філол. наук, доц. (відп. за вип.); *Дуденко О. В.*, канд. філол. наук, доц.; *Жила Т. І.*, канд. філол. наук, доц.; *Зелінська О. Ю.*, д. філол. наук, доц.; *Коваль В. О.*, д. пед. наук, проф.; *Коломієць І. І.*, канд. філол. наук, доц.; *Комарова З. І.*, канд. філол. наук, доц.; *Маслюк К. А.*, канд. пед. наук, ст. викладач; *Молодичук О. А.*, канд. філол. наук, доц.; *Ріднева Л. Ю.*, канд. філол. наук, доц.; *Розгон В. В.*, канд. філол. наук, доц.; *Тищенко Т. М.*, канд. філол. наук, доц.; *Цимбал Н. А.*, канд. філол. наук, проф.; *Шевчук І. Л.*, канд. філол. наук, доц.

У збірнику вміщено тези доповідей та повідомлень, у яких представлено широке коло питань, що стосуються різних аспектів сучасної та діяхронної філології, а також розкрито особливості використання здобутків лінгвістики при вивченні шкільного курсу української мови, формування мовної особистості майбутнього вчителя-словесника. Розрахований на викладачів, учителів, студентів, учнів, усіх, хто цікавиться питаннями славістики, лінгводидактики.

Рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 4 від 22 березня 2017 р.).

ФОП Жовтий О. О., 2017

МОВОЗНАВСТВО

*Ірина Багрин
(Житомир, Україна)*

АНГЛІЦИЗМИ-НОВОТВОРИ ТА АБРЕВІАТУРИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Розвиток сучасних інформаційних технологій, велика зацікавленість людей пізнати світ загалом та міжмовні контакти зокрема спричинили урізноманітнення лексичної системи сучасної української літературної мови. Так, в українських текстах початку XXI століття, зокрема в періодиці та рекламі, є велика кількість іншомовних слів (ІС) та чужоземних елементів, що виконують ряд функцій, які полягають в експресивізації висловлення та наданні йому модерного відтінку.

В українському та зарубіжному мовознавстві здійснено низку наукових студій, у яких подано аналіз сучасної англійської лексики (Д. Тимошенко, Н. Слобода, Т. Попова, У. Паньків, О. Павлушенко, Ю. Карпенко, О. Дьолог, М. Бондар та ін.). Поза увагою лінгвістів усе ще залишаються питання, присвячені аналізу того шару запозиченої англійської лексики, що постійно входить до обігу й користування у сфері послуг.

Із розвитком туризму зростає потреба врізноманітнення пропонованих послуг, що призводить до розширення кола функціонування англіцизмів-новотворів, які набувають лінгвістичного статусу варваризмів, що не завжди є доцільним, оскільки ІС потісняють в ужитку власне українські відповідники в найменуванні життєвих реалій, напр.: *suites loft vip, quadruple rooms, beachfront suites, late check out, chalets first floor, chalet terrace suite, bellavista room, Olympic deluxe suite, haute cuisine*. Очевидно, на певному етапі використання ці лексичні одиниці теж утратять свій іншомовний аспект і перейдуть у загальноживані англіцизми.

У сучасній туристичній періодиці широко використовуваними стали багатокомпонентні англійські лексеми з атрибутом у їхньому складі, що доповнює їхню семантику, надає додаткову інформацію про запропоновані послуги та експресивізує висловлення. Із-поміж них варто виокремити такі: *tel aviv suites, dizengoff presidential suite, Mediterranean suite, Premium Deluxe Jr. Suites, Concierge Royal Ocean Front, Psaropoula beach, deluxe new city, Inroom Dining, Laguna Room,*

Heavenly Bed, Heavenly Bath, Executive Leonardo, Double rooms VIP, VIP family suites sea vie.

Українську сферу туризму поповнюють англіцизми-скорочення, які варто кваліфікувати як англіцизми-аббревіати. Їх уживають для надання інформації експресивного забарвлення та економії викладу думки. Ці лексеми набувають статусу стандартизованих, а тому є частково зрозумілими для туристів.

Суцільна вибірка англіцизмів-аббревіатів із туристичних періодичних видань засвідчила, що найчастотнішими у використанні та функціюванні є такі лексичні одиниці: *SGL (single), DBL (double), TRPL (triple), EXB (extra bed), Child (child), ROH (run of house), SV (sea view), SSV (sea side view), GV (garden view), MV (mountain view), BV (beach view), CV (city view), LV (land view), OC (ocean view), PV (pool view), RV (river view), 1APT, 2APT, APTC (apartments), BG (bungalow), DPL (duplex), HV (holiday villages), MB (main building), Superior King Club Lounge, The Rose Club, Vichy shower room.*

Проаналізувавши представлені англійські лексеми-новотвори та аббревіатури, ми в праві констатувати, що сьогодні з'являються тенденції до частішого залучення їх, що в перспективі дозволить розширити поле їхнього функціювання не лише у сфері туризму, а й в інших видах індустрії.

Як бачимо, туристична сфера широко відкрита для транспозиції запозиченої англійської лексики, що осучаснює її, збагачує новими відомостями та ідіомами, урізноманітнюючи запропоновані види туристичних послуг та реалій.

Ірина Бойко
(Житомир, Україна)

ЖІНОЧІ ІМЕНА В РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ»

«Соло для Соломії» – найвідоміший і найпопулярніший роман Володимира Лиса. Він увійшов до «довгого списку» премії Книга року ВВС-2013. У романі подано історію життя однієї жінки, а через її сприйняття і життєві перипетії – майже все ХХ ст. з усіма його катаклізмами, історичними віхами і змінами. Т. Прохасько в передмові до роману зауважив: «Величезна цінність роману «Соло

для Соломії» полягає в тому, що він є історією цілого людського життя – від початку і до кінця...» [1, с. 6].

Твори Володимира Лиса багаті на онімну лексику, зокрема на лексеми на позначення осіб. У романі «Соло для Соломії» виявлено значну кількість онімів, серед яких важливе семантичне навантаження мають жіночі імена та їхні варіанти.

Уже в назві роману письменник використовує жіноче ім'я – *Соломія*, що походить від давньоєврейського слова «salom» і в перекладі означає мир [2]. Антропонім *Соломія*, що в стилістичному плані є нейтральним, має інші варіанти в романі: «... А їхній невістці *Соломії*, яку всі звали *Соломкою*, а чоловік Антін *Соломинкою*, подарував ще й особливу звістку» [1, с. 11]. Також у творі трапляються зменшено-пестливі форми зазначеного імені на зразок *Соломійка*, *Соломиночка*, *Соломієчка*.

Володимир Лис у романі вживає як офіційні, так і розмовні варіанти жіночих імен, частотність уживання яких досить висока, наприклад: *Віра*, *Вірка*, *Вірунчик*, *Віруня*; *Марійка*, *Маруся*, *Марусиночка*; *Раїса*, *Рая*, *Раєчка*, *Раюня* та ін. Водночас у романі «Соло для Соломії» письменник використовує неофіційні жіночі імені, які бувають кількох типів: 1) демінутиви – це похідні іменники, що виражають значення зменшеності, яке здебільшого супроводжується ще й значенням суб'єктивної оцінки (зі зменшено-пестливими суфіксами – *Ганнуся*, *Настуня*, *Гапочка*, *Тетянка*, *Улянка*, *Софійка*, *Руфиночка* та ін.); 2) гіпокористики, тобто мають скорочену основу або втратили одну основу складову форми; вони можуть бути суфіксальними й безафіксними (наприклад, *Настя*, *Таня*); 3) пейоративи – слова та словосполучення зі зневажливо-згрубілими суфіксами. Емоційний суфікс -к- надає назвам забарвлення згрубілості та просторіччя в романі: «Оно скіко ровесниць за ці останні два роки повиходило заміж, незважаючи на війну та непевний час – і *Любка*, і *Вірка*, і *Тонька* Бурина ...» [1, с. 89]; «– То вона типерка *Райка* ...» [1, с. 180].

Значна кількість жіночих імен у романі має низку варіантів: *Марія* (*Маруська*, *Марієчка*, *Марійка*, *Маруся*, *Марусиночка*, *Маруся-Марушка*), *Руфина* (*Руфочка*, *Руфиночка*, *Руфка*, *Руфина-Руфинисько*), *Віра* (*Віруня-Вірунчик*, *Вірка*), *Мартоха* (*Мартося*), *Варка* (*Варочка*), *Катерина* (*Катька*), *Гапка* (*Гапочка*), *Галя* (*Галина*), *Ганя* (*Ганна*, *Гануся*), *Ольга* (*Олюня*), *Тетяна* (*Танька*, *Тетянка*), *Лідія* (*Лідка*), *Марта* (*Мартоха*), *Тамара* (*Тамарочка*), *Марина* (*Мариночка*), *Аделіна* (*Аделюня*), *Єфросинія* (*Пріська*), *Софія*

(Софійка), хоча деякі функціонують в одній формі: *Настя, Маланка, Мокрина, Гафія, Петрина, Павлина, Еліна, Зориця, Віталія, Вітька, Юстинка, Ривка, Люба, Марлен, Тонька, Танаска, Мотрунка, Параска, Улянка, Василина, Онисія, Явдоха, Рая, Нінка, Оленка, Алевтина, Степанида, Поліна, Леоніда, Гандзя, Світлана, Дженні, Вірджинія, Вероніка*, деякі позначені діалектним впливом (*Рипина* – поліський варіант імені *Горпина*).

Отже, важливу зображально-виражальну роль у романі виконують словотвірні варіанти жіночих імен (усього відзначаємо 57 жіночих імен). Вони характеризують персонажа, виявляють ставлення до нього автора та інших героїв. Зменшувально-пестливі варіанти антропонімів здебільшого виражають позитивні емоції. Проте в певних епізодах вони набувають негативного емоційно-оцінного забарвлення.

Володимир Лис у романі «Соло для Соломії» використав значну кількість жіночих імен різного походження. Також деякі герої з твору названі або офіційним, або розмовним іменем, що дає читачеві певну характеристику про нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лис В. Соло для Соломії : роман / Володимир Лис ; передм. Т. Прохаська. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 368 с.
2. Скрипник Л. Г. Власні імена людей [Словник-довідник] / за ред. В. М. Русанівського; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – 3-тє вид., випр. / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К. : Наук. думка, 2005. – 334 с.

*Галина Весельська
(Житомир, Україна)*

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Лексика сучасної української літературної мови – динамічна система, що зазнає постійного поповнення через надходження нових ідіом іншомовного походження. Інтенсивне функціонування чужоземної лексики спричинено низкою лінгвальних та позалінгвальних чинників, які визначають тривалими міжмовними

контактами, торговельними і культурними зв'язками між народами, даниною моді та бажанням експресивізувати українське мовлення.

Лексичні запозичення є предметом дослідження таких лінгвістів, як Д. Тимошенко, О. Степанюк, Н. Слобода, Т. Попова, О. Пономарів, У. Паньків, О. Павлушенко, Ю. Карпенко, О. Дьолог, К. Городенська, М. Бондар, Н. Бойко, Д. Будняк та ін. Незважаючи на наявність великої кількості наукових доробок із цього питання, лінгвістичний статус запозиченої лексики в сучасному українському мовознавстві все ще достатньо не вивчений, оскільки доволі часто запозичену лексику сплутують із іншомовною, що й визначає актуальність пропонованої студії.

В енциклопедії з української мови представлено докладний опис і подано дефініцію іншомовної та запозиченої лексики. *Іншомовні* слова – слова з інших мов, які, на відміну від *запозичених* слів, не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила, усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження. У семантиці ІС характеризуються незрозумілістю або недостатньою ясністю для значної частини носіїв мови, де вони вживаються, що й викликає потребу в створенні спеціальних словників.

Запозичені слова (ЗС) – іншомовні слова, цілком засвоєні мовою, що їх запозичила. ЗС не сприймаються мовцями як чужорідний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення. На відміну від ІС, які розглядаються у спеціальних словниках, ЗС подаються в загальних словниках разом із питомою лексикою. Як зазначено в енциклопедії «Українська мова» (2000 р.), найдавніша частина ЗС в українській мові сягає ще праслов'янського мовного періоду й тому має відповідники в інших слов'янських мовах.

У сучасній українській лінгвістиці за ступенем адаптації іншомовні запозичення прийнято поділяти на *засвоєння*, *власне запозичення*, *кальки*, *запозичення значень*, *словотвірні запозичення*, *варваризми*, *екзотизми* (О. Пономарів).

Як бачимо, дефініція термінів «запозичене слово» й «іншомовне слово» – різна. Ми дотримуємося погляду, що запозичена лексика поступово входить або й увійшла до словникового складу сучасної української літературної мови й сприймається більшістю її носіїв. Іншомовна лексика зберігає свій аспект іншомовності, але на певному етапі розвитку може його втратити через низку чинників та отримати статус запозиченої.

У сучасних мовах світу, що запозичують іншомовні слова, відбувається безперервний процес їхнього засвоєння, через що важко провести чітку межу між ними й запозиченими словами.

Не зважаючи на те, що існують різні наукові підходи до витлумачення лінгвістичного статусу запозичених слів, одностайності в цьому питанні все ще не існує. Це спричинено розбіжністю поглядів мовознавців у визначенні єдиного критерію (морфологічного, фонетичного, словотвірного, лексичного, синтаксичного), за яким варто кваліфікувати їхню лінгвістичну суть.

*Яна Вознюк
(Житомир, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Актуальність питання дослідження онлайн-комунікації полягає в тому, що жодна сучасна людина не уявляє свого життя без Інтернету. Віртуальне спілкування все частіше замінює реальне, а соціальні мережі щодня поповнюються новими користувачами, незалежно від їх статі та віку. Мільйони людей використовують соціальні мережі, як основний засіб спілкування. Таке перевтілення комунікативного простору не могло не вплинути на основний засіб спілкування людей – мову, оскільки «кожна комунікативна ситуація вимагає певної мовної поведінки, реалізації засобів, визначальних для такої ситуації» [2, с. 21]. З огляду на зазначене уваги заслуговують засоби та способи передачі думок.

Повноцінність онлайн-спілкування потребує від мовної структури створення нових лексичних одиниць, трансформацію стилів мовлення, виникнення нових знакових систем, використання символів тощо. Мова сучасного мережевого простору недостатньо досліджена сьогодні: одні лінгвісти називають її «псевдогендерною» [2], інші – такою, що перебуває під креативним впливом молодіжної субкультури [1].

Соціологічні дослідження соціальних мереж і мови спілкування всередині них, засвідчують, що на українськомовних версіях відомих соціальних мереж (Twitter, Facebook та ВКонтакте) лише 7% користувачів залишають повідомлення (новини, статуси) українською мовою. Фахівці Київського міжнародного інституту соціології стверджують, що суржиком спілкуються й пишуть від 11% до 18%

українців, або ж від п'яти до восьми мільйонів осіб. Отже, більшість інформації (85%), представленої в соціальних мережах, російськомовна. Частка україномовної інформації становить усього 14% [2, с. 10]. Найвиразнішими особливостями спілкування в мережі Інтернет є надмірне накопичення непотрібних знаків пунктуації, зумовлене неможливістю використання невербальних засобів (*що???????, ого!!!!!!*, *розумієш...*, *красива**), нерозрізнення великих і малих літер для прискорення процесу листування (*приїхав у львів, оксана мені зателефонує, ходімо в радугу*), використання великих літер на позначення наголошеного голосного (*то замОк, чи зАмок?*) чи підсилення емоційності повідомлення, надання йому експресивного забарвлення (*УУУУУrrrrrААААА! Ну скажИИИИИИИИИИ! НікОООООли!*), використання лаконічних, коротких висловів, оскільки основна мета онлайн-розмови – максимально стисле передавання інформації в повному її обсязі (*Буду спати. Їду в універ. Подзвоню завтра.*).

Особливої уваги заслуговують специфічні скорочення слів (*ок* (добре), *дяк* (дякую), *норм* (нормально), *спс* (спасибі), *ск* (скільки), *Жт* (Житомир)), які перейшли і в реальне повсякденне мовлення. Значна кількість скорочень запозичена з англійської мови (*адмін, бро, інет*), однак є низка й таких, які мають українське походження (*дяки, норм, спс*), причому найбільше поширені подібні форми висловлення думок у приватних повідомленнях і коментарях.

Особливого впливу лексики, яка виникла та функціонує в мережевому спілкуванні, зазнають підлітки та молодь. 80% їхнього словникового запасу насичене популярними в Інтернеті мовними одиницями, які відображають реалії конкретної соціальної мережі, блогу чи форуму (*лайкнути* (мені сподобалось), *запостити* (висвітлити якусь думку, фото, відео), *френди* (друзі, інші користувачі), *гуглити* (шукати), *няшка* (мила), *фейк* (підробка), *ліфтолук* (фото в ліфті) тощо). Більшу частину подібних мовних одиниць можна віднести до сленгу, оскільки їхнє використання обмежене певною комунікативною ситуацією й характерне для окремої групи осіб та відрізняється від мовної норми. Найпоширенішими способами творення сленгізмів у просторі Інтернету є: 1) запозичення (в основному з англійської мови): *френд, лайк, юзер, гуд, хелоу* та ін.; 2) аббревіації: *LOL, ІМНО, ОМГ, хз, хд, імхо, омг*, які здебільшого використовуються задля підкреслення іронічності думки, вираження сарказму; 3) скорочення: *нет, поц, адмін, бро, інфа* тощо.

Водночас спостерігаємо створення ефекту звукової мови. Досить часто користувачі не дотримуються норм літературної мови навмисно, використовуючи це як ще один спосіб увиразнення думки, надання їй експресивного забарвлення, що виявляється в навмисній спробі відтворення звукового складу (*а: що ти робиш? в: трудюсьа!*).

Отже, мова в соціальних мережах є живою системою, що розвивається, засобом самовираження, привертання уваги оточення до себе та спосіб евфемізації значення слів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зайцева С. В. Інтернет-спілкування як нова форма міжособистісної комунікації [Електронний ресурс] / С. В. Зайцева. – Режим доступу: <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/internet-splkuvannyayak-nova-forma-mizhosobistisnoi-komunikacii/>
2. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті : позамовні та внутрішньоструктурні процеси / С. Г. Чемеркін. – К., 2009. – 240 с.

*Наталія Григорук
(Хмельницький, Україна)*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЛАСНИХ НАЗВ СПОРТИВНИХ КОМАНД

Спортивні номінації, зокрема власні назви спортивних команд, або командоніми [див.: 1, с. 271], активно побутують насамперед серед спортсменів та вболівальників. Водночас такі лексеми (принаймні як складник пасивного словника) можуть бути відомі й іншим верстам населення. З метою з'ясування ситуації стосовно функціонування командонімів у мовленні на початку 2017 року ми провели опитування серед мешканців м. Хмельницького у двох вікових групах (по 50 чоловіків і жінок віком від 18 до 35 і від 40 до 60 років).

Передусім було підтверджено наш здогад, що у словниковому запасі чоловіків командоніми більш поширені, ніж у словниковому запасі жінок.

Так, у старшій віковій групі чоловіки в середньому назвали 16 футбольних команд України і 18 – світу (зокрема і колишнього СРСР), а жінки – відповідно 7 і 9; представники молодшої вікової групи назвали: чоловіки – відповідно 18 і 20 команд, а жінки – 9 і 12.

Найбільш часто фіксувалися такі номінації українських футбольних клубів, як «Динамо» (Київ), «Шахтар» (Донецьк), «Дніпро» (Дніпро), «Карпати» (Львів), «Динамо» («Поділля») (Хмельницький), «Карпати» (Львів), «Чорноморець» (Одеса), «Зоря» (Луганськ), «Таврія» (Сімферополь), «Арсенал» (Київ). Серед іноземних футбольних командонімів часів колишнього СРСР респонденти називали «Спартак» (Москва), «Зеніт» (Санкт-Петербург), «ЦСКА» (Москва), «Динамо» (Москва), «Локомотив» (Москва), «Динамо» (Тбілісі), «Динамо» (Мінськ), «Арарат» (Єреван), «Жальгіріс» (Вільнюс) і «Пахтакор» (Ташкент), а світу – «Барселона» (Іспанія), «Манчестер Юнайтед» (Англія), «Баварія» (Німеччина), «Реал» (Іспанія), «Мілан» (Італія), «Челсі» (Англія), «Ювентус» (Італія), «Інтер» (Італія), «Арсенал» (Англія), «Аякс» (Голландія).

У молодшій віковій групі серед українських футбольних команд більш популярними вважаються «Шахтар» (Донецьк), «Динамо» (Київ), «Зоря» (Луганськ), «Поділля» (Хмельницький), «Чорноморець» (Одеса), «Дніпро» (Дніпро), «Металіст» (Харків), «Карпати» (Львів), «Спортлідер+» (Хмельницький), «Олександрія». Із-поміж команд, які існують на теренах колишнього СРСР, названо «Зеніт» (Санкт-Петербург), «Спартак» (Москва), «Габала» (Азербайджан), «ЦСКА» (Москва), «БАТЕ» (Білорусь), «Кайрат» (Алмати), «Ростов», «Краснодар», «Локомотив» (Москва), «Динамо» (Москва), а серед західноєвропейських команд – «Барселона» (Іспанія), «Реал» (Іспанія), «Ювентус» (Італія), «Баварія» (Німеччина), «Манчестер Юнайтед» (Англія), «Мілан» (Італія), «Челсі» (Англія), «Інтер» (Італія), «Сельта» (Іспанія), «Борусія» (Німеччина).

Меншим є середній показник кількості назв команд, які беруть участь у змаганнях з інших видів спорту: у старшій віковій групі чоловіки назвали 9 українських команд і 5 – з інших країн світу, а жінки – відповідно 4 і 2; у молодшій чоловіки – 10 і 5, а жінки – 4 і 3.

Зокрема, представниками старшого покоління названо такі команди України і світу, як «Будівельник» (Київ), «Хімік» (Южне), «Азовмаш» (Маріуполь), «Козачка» (Запоріжжя), «Донецьк»; «Жальгіріс» (Литва), «ЦСКА» (Москва), «ВЕФ» (Латвія), «Калев» (Естонія), «Цибона» (Хорватія) – баскетбол; «Локомотив» (Харків), «Динамо» («Джинестра») (Одеса), «Круг» (Черкаси), «Іскра» (Луганськ), «Азот» (Черкаси); «Динамо» (Москва), «Уралочка» (Єкатеринбург), «Модена» (Італія) – волейбол; «Спартак» (Київ),

«Мотор» (Запоріжжя), «ЗТР» (Запоріжжя), «Карпати» (Ужгород), «Світлотехнік» (Бровари); «Промінь» (Москва), «СКІФ» (Краснодар) – гандбол; «Сокіл» (Київ), «Донбас» (Донецьк), «Компаньйон» (Київ), «Колос» (Бориспіль), «Білий барс» (Бровари); «ЦСКА» (Москва), «Спартак» (Москва), «Динамо» (Москва), «Монреаль Канадієнс» (Канада), «Крила Рад» (Москва) – хокей.

У молодшій віковій групі популярними вважаються команди, які беруть участь у змаганнях з таких видів спорту, як-от: баскетбол: «Хімік» (Южне), «Дніпро» (Дніпро), «Черкаські мавпи» (Черкаси), «Будівельник» (Київ), «Динамо» (Київ); «Барселона» (Іспанія), «Жальгіріс» (Литва), «ЦСКА» (Росія), «Партизан» (Сербія), «Бешикташ» (Туреччина); волейбол – «Барком» (Львів), «Новатор» (Хмельницький), «Локомотив» (Харків), «Хімік» (Южне), «Джинестра» (Одеса); «Єнісей» (Росія), «Белхатув» (Польща), «Олімпіакос» (Греція); гандбол – «Мотор» (Запоріжжя), «ЗТР» (Запоріжжя), «Хмельничанка» (Хмельницький), «Портовик» (Южне), «Спартак» (Київ); «Монпельє» (Франція), «Кубань» (Краснодар); хокей – «Донбас» (Донецьк), «Кременчук», «Кривбас» (Кривий Ріг), «Поділля» (Хмельницький), «Джєнералз» (Київ); «Ванкувер Кенакс» (Канада), «Вашингтон Кепіталз» (США), «Лада» (Росія), «Медвешчак» (Хорватія), «Слован» (Словаччина).

За свідченням учасників анкетування, вони пам'ятають номінації тих команд, які досягали успіхів у міжнародних, всесоюзних або всеукраїнських змаганнях, місцеві спортивні клуби, а також ті, з якими змагалися вітчизняні команди або в яких працювали тренерами чи грали кращі українські спортсмени. Практично всі опитані назвали не офіційні форми командних найменувань (крім кількох номінацій, похідних від ойконімів, які поєднувалися з абрєвіатурами сутнісного характеру: «БК Київ», «ФК Харків»), а основні, що складаються із власне назви і часто – міста, де дислокується колектив. Не згадано в анкетах прізвищ гравців команд.

Таким чином, командоніми, особливо футбольні номінації, принаймні на рівні «відомості» є складником словникового запасу подолян (є підстави вважати, що й усіх українців).

Безперечно, докладної характеристики потребують й інші стилістичні атрибути українських командонімів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.

*Галина Гримашевич
(Житомир, Україна)*

ПРИСЛІВНИКИ СПОСОБУ ДІЇ В СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Прислівники способу дії традиційно відносять до ширшої за семантикою групи адвербіативів – означальних, натомість І. Вихованець вважає їх проміжною групою між атрибутивними та власне-обставинними, В. Горпинич – обставинними прислівниками, які характеризують дію, ознаку, зрідка предмет із позиції різних обставин, зокрема способу дії.

Мовознавці репрезентують різні класифікації прислівників способу дії, виокремлюючи з-поміж них різні лексико-семантичні групи (напр., прислівники, що вказують на спільне або роздільне виконання дії, які безпосередньо вказують на спосіб перебігу дії, називають спосіб виконання дії за подібністю до чого- чи кого-небудь тощо), водночас зібраний діалектний матеріал значно доповнює цей поділ з огляду на велику кількість значеннєвих відтінків, позначувану такими прислівниками.

Зафіксовані в середньополіських говірках Житомирської області прислівники способу дії залежно від їхньої семантики генетично пов'язані з прикметниками, з-поміж яких – деривати із суфіксами -о, -е, префіксальні та префіксально-суфіксальні утворення; рідше – з іменниками та дієсловами, серед яких переважають адвербіалізовані утворення у формі орудного відмінка, рідше – місцевого та знахідного відмінків; спорадично базою для утворення таких прислівників стали інші адвербіативи.

Виокремлення лексико-семантичних груп зазначених прислівників пов'язане як із різними способами виконання дій людиною, так і твариною, зумовлене їхнім горизонтальним чи вертикальним положенням тіла під час виконання тієї чи тієї дії, зі способом пересування людини чи тварини залежно від темпу, виду пересування (на скількох кінцівках) тощо; частина з-поміж відзначених адвербіативів позначає абстрактні поняття.

Функціонування низки лексико-семантичних груп прислівників способу дії залежить від господарської діяльності поліщуків (випасання худоби, догляду за нею), пов'язана з їхнім добробутом, матеріальною культурою, ментальністю.

Зафіксовані прислівники способу дії демонструють формальну варіативність здебільшого на фонетичному рівні, відображаючи фонетичні риси середньополіських говірок, рідше – на словотвірному, демонструючи дериваційну варіантність; зрідка та сама сема передається різнокореновими синонімами. Наприклад, сема ‘пішки’ репрезентована адвербіальними лексемами |*n·ішки*^і, |*n·ішк·і*, |*пешк·і*, |*пêшк·і*, |*n·êшк·і*, |*n·йêшк·і*, *пеш|ком*, *п·еш|ком*, |*n·êшо*, *n·іша|ка*, *пеша|ка*, *n·ішач|ка*, *пеша|ком*, |*пешечк·і*, |*пêшечк·і*, |*n·êшкaм·і*; *но|гам·і*; сема ‘навшпиньки’ – прислівниками *на|ди^ібк·і*, *на|дибках*, *на|ди^ібках*, *на|дибочках*, *на|ди^ібочках*, *на|ципочках* та прислівниковими сполуками *на |пал'цах*, *на |пал'чиіках*, *на нос|ках*, *на но|сочках* тощо.

Відзначені прислівники способу дії демонструють беззаперечний зв'язок з іншими зонами Полісся, що відзначено в лексикографічних і текстографічних виданнях.

Фіксація значної кількості фонетичних і словотвірних варіантів свідчить про активність говіркового словотворення та постійне поповнення новими елементами досліджуваної групи прислівників.

*Катерина Гримашевич
(Житомир, Україна)*

ВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ У ТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Яскравою представницею сучасно жіночої прози є письменниця Марія Матіос – авторка прозових книг «Солодка Даруся», «Майже ніколи не навпаки», «Чотири пори життя», «Щоденник страченої» та інших.

Проза Марії Матіос художньо досліджує проблеми буття української жінки, її складні стосунки з чоловічим світом. Марія Матіос – письменниця, яка завдяки трагічній глибинності подій і характерів, зображених найчастіше в межових, екстремальних ситуаціях, спонукає до їх розгляду в екзистенційному дискурсі, концептуальним полем якого є дослідження індивідуального буття конкретної людини, її самопізнання й самовираження. Крім того, письменниця часто звертається до гендерної проблематики, пов'язаної з осмисленням ролі чоловіка й жінки в сучасному світі, їх традиційності та новизни.

Проблеми вербальної комунікативної поведінки чоловіків і жінок порушувала Л. Ставицька, яка в праці «Гендер: мова, свідомість, комунікація», зазначивши з-поміж іншого, що уявлення про те, як говорять чоловіки та жінки, становлять стереотип гендерної комунікативної поведінки, яка є частиною суспільної свідомості [1, с. 249], водночас виокремивши 24 типи комунікативних стратегій чоловіків і жінок [1, с. 249–263].

Опрацювання творів Марії Матіос «Солодка Даруся», «Майже ніколи не навпаки», «Чотири пори життя», «Щоденник страченої» дає підстави підтвердити такі типи комунікативних стратегій чоловіків і жінок у них:

1) жінка більше потребує спілкування, ніж чоловік, оскільки для неї характерна підвищена увага до вербального плану спілкування (винятком є тільки головна героїня повісті «Солодка Даруся»);

2) у комунікуванні чоловіків найважливішою є інформація (мовлення персонажів-чоловіків більш чітко, лаконічне, інформативне);

3) жінки охочіше й активніше беруть участь у приватних бесідах (наприклад, Марія з повісті «Солодка Даруся»);

4) чоловік гірше, ніж жінка, володіє навичками зв'язного мовлення (наприклад, Павло та Дмитрик із сімейної саги в новелах «Майже ніколи не навпаки»);

5) жінки розмовляють між собою більше, ніж чоловіки;

6) чоловіки формулюють пропозиції прямо, жінки – переважно у вигляді запитань (Павло, Іван Варварчук із «Майже ніколи не навпаки», Іван Цвичок із «Солодкої Дарусі»);

7) у конфліктних ситуаціях жінки частіше, ніж чоловіки, відмовляються від своїх позицій (Лариса Ковальчук із «Щоденника страченої»);

8) жінкам легше, ніж чоловікам, звернутися до когось по допомогу (крім Мотронки із «Солодкої Дарусі»);

9) жінка у спілкуванні демонструє більшу цікавість, вона ставить більше запитань (Василинка, Парасочка, Гафійка, Варварка із «Солодкої Дарусі»);

10) жінки розповідають про ту чи іншу подію з численними деталями, чоловіки – коротко про суть (Маринька з «Майже ніколи не навпаки»).

Спостереження над мовленням чоловіків і жінок в аналізованих творах засвідчує, що жінки більше використовують слів зі зменшено-пестливими суфіксами.

Отже, комунікативні стратегії поведінки чоловіків і жінок у творчості Марії Матіос є важливою складовою гендерної проблематики. Персонажі письменниці чітко усвідомлюють свою належність до певної статі й сприймають себе саме як чоловіка чи жінку за стійкими поведінковими реакціями та наборами дій, чітко розподіленими між жінками й чоловіками, досить часто завдяки саме комунікативним стратегіям та особливостям їхнього спілкування та ознак мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ставицька Л. О. Гендер: мова, свідомість, комунікація : [монографія] / Л. О. Ставицька ; Ін-т укр. мови НАН України. – К. : КММ, 2015. – 438, [8] с.

*Василь Денисюк
(Умань, Україна)*

ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: КОЛИ МОВА МАТИМЕ НЕЗААНГАЖОВАНУ ІСТОРІЮ?

Досить модний і надзвичайно дражливий процес поділу спадщини, що донедавна проголошувалася спільною, торкнувся й історії та мови, зокрема їх найдавніших періодів. Залишається досі актуальною проблема встановлення мови-основи, від якої пізніше утворилися українська, російська та білоруська мови. Справді, від якої мови вони беруть свій початок?

За висвітлення цих питань, пов'язаних з походженням української мови, беруться як історики та філологи-мовознавці, так і журналісти, лікарі, вчителі тощо. Радує їх щирий патріотизм, намагання піднести престиж рідної мови. Та чи дає позитивні результати таке розмаїття думок і висновків? Безперечно, ні. Тому що майже всі вони ґрунтуються на емоціях, незнанні конкретних історичних фактів і наукових джерел та невмінні оперувати ними. Видаючи бажане за справжнє, аматори надають науці ведмежу послугу, вводячи в оману простих читачів. Наприклад, можна почути, що українська мова давніша за санскрит і є нібито праматір'ю всіх індоевропейських мов, а загадкова Атлантида – первісна Україна, та інші непорозуміння. Прикро читати, що дехто з авторів «славнозвісних» статей узагалі відмовляє українському народові в

його власній історії та мові, вважаючи його за «малоросійське плем'я», а мову – «малоросійське нарiччя».

Дошукуючись прадавнiх коренiв української мови, «науковцi» припускаються двох найiстотнiших помилок: по-перше, вони iгнорують той безсумнiвний факт, що українцi – частина слов'янського свiту, а українська мова – одна зi слов'янських мов (отже, не може бути «чистої» української iсторії поза зв'язками з iсторiєю iнших слов'янських народiв та їхнiх мов); по-друге, вони часто плутають мову українського народу з сучасною українською лiтературною мовою, яку ми чуємо по телебаченню, й не розумiють, що дослiдити походження української мови – це насамперед з'ясувати послiдовнiсть, час i мiсце виникнення окремих українських дiалектних рис, оскiльки саме в народному мовленнi виникли тi специфiчнi фонетичнi, граматичнi й лексичнi риси, якi згодом стали характерними ознаками української мови.

Для наукового розумiння iсторії української мови важливе значення має з'ясування мовної ситуації в перiод давньої нашої держави – Русі. Характернi особливостi, неабiднi для статусу самостiйних мов, зокрема й української, формувалися на Русі дуже повiльно й не синхронно, починаючи ще з праслов'янського перiоду, який закiнчився в серединi I тис. н. е., i були зумовленi як внутрiшнiми законами мовного розвитку, так i впливом рiзних позамовних чинникiв. Про початки української мови рiзнi вченi висловлювалися по-рiзному. Наприклад, О. О. Потебня вважав, що українська мова за часiв Русі вже iснувала. Цiєї ж думки дотримувався й А. Ю. Кримський. На думку М. А. Жовтобрюха, специфiчнi звуковi риси української мови iнтенсивно склалися вже в перiод IX–XIII ст., проте української мови як самостiйної мовної системи тодi ще не iснувало – вона сформувалася лише на початку XIV ст. Таку ж позицію займав спочатку i В. В. Нiмчук, який спецiально дослiджував проблему походження української народностi i який згодом довiв неоднорiднiсть киеворуського мовного ареалу. Лiнгвiстична дискусiя на початку 90-х рокiв XX ст. засвiдчила неабiяку актуальнiсть проблеми походження української мови (див. розвiдки Ю. О. Карпенка, Г. П. Пiвторака, О. О. Тараненка, В. М. Русанiвського, О. В. Царука та iн.). Цiй складнiй проблемi присвячено спецiальну наукову конференцiю «Походження й розвиток української мови та її говорiв» (м. Житомир).

Мовна (а точнiше – дiалектна) ситуацiя на киеворуськiй етномовнiй територiї визначалася насамперед особливостями

розселення слов'янських племен у Східній Європі. Сучасні дослідники однак не погоджуються в тому, що на початок нашої ери слов'янські племена проживали на величезній території – від Прип'яті й до зони Степу і від Середнього Дніпра до Одера, включаючи й польське південно-балтійське Примор'я. Освоєння слов'янами Східної Європи відбувалося двома міграційними потоками протягом I тис. н. е. з двох центрів: із Дніпровсько-Західнобузького межиріччя і з Південної Прибалтики. Змішування слов'ян із балтійським і фінно-угорським населенням мало значний вплив на формування білоруських та російських діалектів. Усе це спричинило найдавніший поділ давньої східнослов'янської мовної території на два протилежні діалектні ареали – північний і південний. Саме на основі південноруських діалектів і формувалася українська мова.

Не варті уваги ті безпідставні докази, що в період Русі функціонувала російська мова. Усі вони базуються на теорії М. П. Погодіна, який вважав, що оскільки російська мова має більшу схожість із церковнослов'янською, аніж українська, а книжна й жива мови майже тотожні, то це означає, що на Київщині тоді жили росіяни, які говорили, відповідно, російською мовою. Українці ж, за його теорією, після зруйнування монгольською ордою Києва зійшли з Карпат і заселили центр та північ України, нібито це були їхні споконвічні землі.

Не витримує критики і теорія про роль «старшого брата». У книзі «Міфи й правда про трьох братів зі спільної колиски» Г. П. Півторак переконливо довів, що насправді все було навпаки: «старший брат» виявився наймолодшим.

Українська мова пройшла довгий і складний шлях розвитку. Тому немає ніякої потреби штучно її збагачувати чи збіднювати, прикрашати легендами і міфами. Потрібно ставитися неупереджено до всього набутого наукою та менше зважати на закиди сучасних політиків.

*Вікторія Діц
(Умань, Україна)*

ПРОПРІАЛЬНА ЛЕКСИКА В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАГАДОК

У контексті якісно нового рівня генетичної пам'яті, культурного досвіду поколінь постає проблема переосмислення функціонування та

розвитку національного надбання духовної культури, чільне місце посідають фольклорні традиції українського народу.

Одним із найдавніших жанрів народної творчості є загадка. Загадки є репрезентантами фольклору кожної історично сформованої мови. Будь-який етнос відбивав у своїй концептуальній та мовній картинах світу в алегоричних формах власне ставлення до навколишньої дійсності в усіх її проявах. Ще за часів сивої давнини загадки були наділені магічним значенням, їм надавали серйозної ваги для здійснення різних обрядів, звичаїв. З давніх-давен загадка була засобом перевірки та виховання кмітливості, мудрості, зрілості людини, сучасне ж суспільство трактує такі метафори як забавку для дітей. Діти надзвичайно любляють відгадувати правильні відповіді на цікаві запитання, оскільки загадки сприяють розвитку гостроти розуму та образного мислення. Саме цей жанр вимагає від носіїв мови автоматично відтворити у свідомості образ чи предмет, який описують імпліцитно, і тому загадки надзвичайно допомагають розвивати інтелект.

У східних слов'ян інтерес до загадок виник у Середньовіччі (творчість Данила Заточника), не зник і в епоху Відродження (Станіслав Оріховський, Іван Калимон). Тільки з першої половини XIX століття почалося збирання та видавання українських народних загадок (Г. Ількевич, О. Семеновський, М. Номис). Питанню походження української загадки присвячено розвідки О. Афанасьєва, В. Перетца, О. Потебні, К. Сементовського, М. Сумцова. Іван Франко є автором першої незакінченої розвідки про українські загадки «Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних» (1884 р.).

Загадка як особливий жанр народної творчості й до сьогодні привертає увагу вчених різних галузей знань: фольклористики, етнопедagogіки, філософії, педагогіки, етнографії, лінгвістики, літературознавства, історії, культурології тощо. Як об'єкт наукового вивчення цей самостійний жанр фольклору ніколи не був поза колом наукових інтересів мовознавців. Такий своєрідний вияв духовно-практичного досвіду соціуму цікавив лінгвістів з різних боків.

Останні десятиліття українські загадки були зіставлені з німецькими [1]. Мовну структуру загадки, зокрема семантичний та синтаксичний аспекти дослідив Г. А. Онищенко [2], поетику українських народних загадок визначала Н. В. Салтовська [4], Н. М. Пасік [3] вивчала власні назви в українській фразеології та пареміології. Проте розвідка дослідниці не досконала, не повна,

класифікація онімів не новітня, що й зумовило актуальність нашої розвідки.

У загадці наявні ряди асоціативних символів, архетипів української культури, що характерні для всіх фольклорних жанрів. Такий ефект досягається не лише апелювальною лексикою. Серед лексичного складу народних загадок нерідко фіксуються оніми, що позначають різні денотати. Оскільки мовна картина світу будь-якого етносу наповнена великою кількістю пропріальної лексики, то вирішальну роль у формуванні символічних значень, які є обов'язковим компонентом загадки, відіграють асоціації, які супроводжують інтенціональне поняття та екстенціональний зміст. Стилістичні особливості онімів залежать від індивідуальної манери письменника, його особистості та культурно-історичної епохи, до якої належить автор.

Ономастикон українських загадок не можна вважати надзвичайно багатим та розвиненим. Проведений аналіз переконує, що найчастіше серед пропріативів у тестах досліджуваного фольклорного типу є антропоніми, а це засвідчує, що антропоцентричність – характерна ознака метафори-загадки. Зовсім не зафіксовано антропонімів серед відгадок на загадки, що є абсолютно зрозумілим. Серед антропонімів засвідчено не лише імена, причому чоловічі імена дещо частіше. Метафоричні висловлювання через антропоніми можуть закодовувати різні денотати.

Перша тематична група містить відгадки – предмети матеріального світу, рукотворні вироби людини: *Мій брат Кіндрат пойді землю ходить, червінці знаходить* (плуг); *Присів Гнат, при землі не знає* (криниця); *Ігнатко, при землі не знає* (льох); *Кіндрат, мій брат, пристав до землі і не знає* (льох); *Чорний Іван, дерев'яний каптан, де носом проведе, там помітку кладе* (олівець); *У носатого Івана одержина дерев'яна. Він у чистім полі ходить і по ньому носом водить. Не стрижений, не чесаний – гострим ножем затесаний* (олівець).

У цій групі виокремимо підгрупу, де відгадками є ідеальні явища, реалізовані на папері: *Олівці Петрусь узяв, швидко щось намалював. Хоч крути, а хоч верти, має тільки три кути* (трикутник).

Також чоловічі імена використовуються в текстах досліджуваного нами самотійного жанру фольклору для приховування денотата природного походження, зокрема рослинного світу або для номінації частин тіла людини, або ж для називання результату праці людини з природних матеріалів. Такі загадки

становлять другу за чисельністю групу: *Мій брат Кіндрат через землю пройшов, золото найшов* (зерно); *Було собі два брати і обидва Кіндрати, через доріжку живуть і один одного не бачать* (очі); *На смак чудова, жовта, медова, їсть її малий Павлуша, здогадались, що це?* (груша); *Маленький Опанас личком підперезаний* (снопи); *Маленький Танасій личком підпоясаний* (снопи), *Іван-білобран в білу сорочку вбрався, під землю сховався* (часник).

Можна виокремити ще одну групу загадок з антропоцентричним чоловічим чинником, яка містить загадки, де відгадкою є назва людини за професією або ж уподобаннями. Така група дуже нечисельна: *Ковзани Василько взяв і усіх зачарував, він до цього має хист, бо Василько ...* (фігурист).

Жіночі імена також фіксуються в текстах загадок, проте поділ відгадок на матеріальний і нематеріальний світ значно менший. Отже, виділяються групи, в яких жіночі антропоніми кодують предмети природного походження або явищ природи. Серед таких загадок зафіксовано одну, в тексті якої наявний, крім антропоніма, астронім. Наприклад: *Олена зелена, не сіяна, не саджана, хто доторкнеться, той обпечеться* (кропива); *Довга Настя простяглася, якби встала, то б до неба дістала* (дорога); *Серед літа, мов пір'їнки, стиха падають сніжинки. Під віконечком у Олі цвітом вкрилися* (тополі), *Сидить Марушка в семи кожушках, хто її роздягає, той сльози проливає* (цибуля), *В лузі вдосвіта Галинка погубила намистинки. Сонце встало, позбирало, а Галинці не віддало* (роса).

Другу групу, де відгадкою є предмет – результат людської праці, репрезентує така загадка: *Оля вийшла погуляти, дощик взявся пустувати. Не злякає дощик Олю, бо відкрила ...* (парасоллю).

Рідше засвідчено загадки, в яких функціонують одночасно жіноче та чоловіче наймення: *Що за струмись-водоспад? В спеку кожен йому рад, в нашій парку – гарний, гожий – веселить він перехожих. В'ються вгору води потоки, краплі бризкають нівроку ... Знають Юля і Роман, ця загадка про ...* (фонтан); *Нові зачіски у Олі, Петруся, Галинки, Колі. Всі охайні, дуже гарні, бо були у ...* (перукарні); *Не хижак, а зуби має, не гризе і не кусає, а розчеше кіски Олі, чубчик Петрикові й Толі ...* (гребінець); *Витирають залюбки ноги, руки малюки. Витирають щічки Павлик та Марічка ...* (рушник).

Надзвичайно рідкісним явищем є вживання у текстах українських загадок прізвищ: *Чотири чотиренки, два Федоренки тягнуть мотулицю за хвіст на вулицю* (коні, орачі, плуг).

Об'єктом метафоризації, метонімізації, внутрішньо-образної структуризації в текстах загадки стає будь-яка реалія навколишньої дійсності.

Досить нестандартним для загадок з антропоцентричним принципом є метафоричний опис дій людини: *Дерев'янки везуть, Костиники січуть, мокрий Мартин обертає – ніхто не вгадає* (людина їсть).

Серед пропріативів загадкових текстів фіксуємо й топоніми, зокрема гідроніми, астіоніми.

Найчисельнішою, хоча й невеликою, групою загадок є такі, в яких наявні гідроніми – потамоніми: *Величезний цей хижак на людей наводить жах, проживає в річці Ніл небезпечний* (крокодил); *Хтось над річкою Оріль із дощем розбив таріль. Дощик вилився у річку, по собі залишив стрічку* (веселка); *Через Дунай глибокий біг кінь білобокий, як упав, заіржав – білий світ задрижав* (гроза й грім).

В аналізованих українських загадках різного походження й часів виникнення фіксуються оніми також різного хронологічного характеру. Астіонім, зафіксований нами в досліджуваних текстах, не є давнім: *Пливе щука з Кременчука, куди гляне – трава в'яне* (косить коса).

Зафіксовано й таку загадку, в тексті якої є потамоніми, титулонім, племенонім, а відгадкою – астіонім: *Прекрасне, горде й величаве стоїть на березі Дніпра князів-русинів вічна слава у назві міста ожива* (Київ).

Нерідкісним явищем є такі випадки, коли відгадати потрібно певний реальний сувереннім або ж коли таке ономастичне поле названо в тексті: *Мандрував йог без упину, бо шукав свою країну, Ви йому допоможіть, звідкіля він, підкажіть* (Індія); *У Австралії, дитино, чудернацька є тварина, і куди б не йшла гуляти – з нею в сумочці малята* (кенгуру); *Страус втік – не наздогнати, може, в лузі пошукати? Ні, в Австралії знайдемо, бо ім'я у нього ...* (ему).

Серед міфонімів, які постають у текстах жанру – загадка, зафіксовано міфоантропонім: *Баба Яга, виломлена нога, весь мир годує, сама голодна* (соха), та міфосувереноніми: *Паперовий кораблик щодня відпливає в країну Знання, а надвечір оцей корабель повертається в рідний* (портфель).

Серед українських загадок є й такі, де оніми виступають прихованим денотатом, який треба відгадати. Серед таких закодованих відповідей здебільшого говориться про астроніми, які здавна ваблять й цікавлять людей, а також допомагають пізнати світ і

організувати господарське життя. Частіше люди метафорично описують найбільшу зірку – Сонце: *Гарне, добре, на всіх людей дивиться, а людям на себе дивитися не дозволяє; Не вимести, не винести, не викопать* (промінь сонця); *Серед лісу-лісу черепок жару лежить* (сонце).

Місяць як небесне тіло рідше Сонця є відгадкою в українських загадках, причому функціонувати в ролі прихованих денотатів можуть ці астроніми одночасно: *По соломі ходить, а не шелестить* (Сонце й Місяць).

Зрідка трапляються загадки на сакральну тематику. В їхніх текстах є геортоніми і теоніми: *На Святвечір у селі вкупці дітоньки малі жодну хату не минають, господарів величають. Що ж співають всі, скажи, і до гурту теж біжи* (колядки, щедрівки); *Сірі воли до Бога ревли* (дзвін); *Кого Бог ніколи не бачить* (такого як сам).

Отже, проведений аналіз пропріальної лексики в текстах українських загадок засвідчує наявність антропонімів (чоловічих та жіночих імен, українських прізвищ), астронімів, потамонімів, геортонімів, суверенонімів, астронімів, теонімів. Серед міфонімів зафіксовано вживання міфосувереноніма, міфоантропоніма. Трапляються випадки функціонування в загадках титулонімів та племенонімів, проте такі випадки поодинокі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Захарова Н. В. Лінгвокультурологічні особливості українських і німецьких загадок: структура, семантика, прагматика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Н. В. Захарова. – К., 2009. – 18 с.
2. Онищенко Г. А. Мовна структура української народної загадки (семантичний і синтаксичний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. А. Онищенко. – Дніпропетровськ, 2006. – 21 с.
3. Пасік Н. М. Власні назви в українській фразеології та пареміології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Пасік. – К., 2000. – 15 с.
4. Салтовська Н. В. Поетика українських народних загадок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.07 «Фольклористика» / Н. В. Салтовська. – К., 2004. – 12 с.
5. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 548 с.
6. Ятченко В. Ф. Метафізичні виміри української дохристиянської міфології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філ. наук :

*Ольга Донік
(Черкаси, Україна)*

**СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ
СКЛАДНОПІДРЯДНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ РЕЧЕНЬ
(на матеріалі творів М. Коцюбинського)**

У сучасній українській літературній мові складнопідрядні порівняльні речення витлумачені як змістова (семантико-синтаксична), структурна (формально-синтаксична) і комунікативна одиниця.

Основу змісту складних порівняльних конструкцій становить семантика їхньої структурної схеми, суть якої репрезентує відношення порівняння. Його формують ознаки власне-синтаксичні та семантико-синтаксичні (семантичні засоби зв'язку). У типових порівняльних реченнях схемну семантику підтримує лексико-семантичне наповнення предикативних частин, що становить їхню власне-семантичну ознаку. Як змістова одиниця складнопідрядні порівняльні речення функціують на двох рівнях: семантико-синтаксичному та власне-семантичному [8].

У науковій літературі ставлення до таких конструкцій, до їхнього місця й статусу в системі складнопідрядних речень неоднакове. Погляди вчених-мовознавців на порівняльні складнопідрядні речення різняться. Одні дослідники характеризують їх за сполучниками [5, с. 435; 6, с. 602], інші – за семантикою [7, с. 578–582; 3], а треті взагалі не виділяють їх в окремий тип, а аналізують серед складнопідрядних способу дії [4, с. 222–224].

За значенням складнопідрядні порівняльні речення диференціюють на два типи: вірогідного та невірогідного порівняння [7, с. 578–582] або реального й ірреального порівняння [3]. Така класифікація ґрунтується на специфіці сполучних засобів, що є показниками порівняльних семантико-синтаксичних відношень і являють собою найголовніший елемент формально-граматичної та семантико-синтаксичної структур речення. Серед наявних наукових описів порівняльних сполучників найвичерпнішою є класифікація К. Г. Городенської, представлена в монографії «Сполучники української літературної мови» [2, с. 84–86] та в граматичному

словнику [1]. Дослідниця виокремлює три значеннєві підгрупи, що реалізують відповідно три різновиди порівняльних семантико-синтаксичних відношень: 1) сполучники подібності; 2) сполучники тотожності; 3) порівняльно-зіставні сполучники.

Залежно від змістової структури порівняльних засобів зв'язку, логічно виокремлювати й три семантико-синтаксичні класи складнопідрядних порівняльних речень:

1) складнопідрядні речення реального порівняння (або тотожності);

2) складнопідрядні речення ірреального порівняння (або подібності);

3) складнопідрядні речення порівняльно-зіставні (які не передають ні часткового, ні повного уподібнення ситуацій, а лише вказують на кількісну або на якісну перевагу того, що чи кого порівнюють, над тим, із чим або із ким порівнюють).

Перші два різновиди логічно кваліфікувати як порівняльно-уподібнювальні складнопідрядні речення, а третій – як порівняльно-зіставні.

Мета статті – проаналізувати семантико-синтаксичні особливості складнопідрядних порівняльно-уподібнювальних складнопідрядних речень на матеріалі творів М. Коцюбинського.

Засоби зв'язку в конструкціях реального порівняння представлені сполучниками тотожності *як, що*, а також складеними сполучниками *так само як (і), як і, точно як (і)*. Виконуючи функцію засобу вираження підрядного зв'язку, вони водночас репрезентують порівняння, що ґрунтується на встановленні подібності між двома ситуаціями дійсності, напр.: *Ватаг сидить серед свого начиння, як батько серед дітей* («Тіні забутих предків»); *Але Юра так само міцно стояв, і кучері вились на голові в нього, як у гнізді гадюки* («Тіні забутих предків»).

Функцію засобів зв'язку в складнопідрядних ірреального порівняння виконують сполучники подібності *мов, мовби, мовбито, немов, немовби, немовбито, наче, начеб, начебто, неначе, неначебто, ніби, нібито, буцім, буцімто, гейби* та складений сполучник *подібно до того як*. Уводячи в конструкцію підрядну частину, вони водночас створюють її ірреальний модальний план, напр.: *На сонячній плямі полянки, що закралась в похмуре царство смерек, скакав біленький хлопчик, немов метелик пурхав зі стебла на стеблину* («Тіні забутих предків»); *Палагна сама сідлала свого коня і заклала*

червоний постіл в стремено так гордо, неначе всі гори належали тільки до неї («Тіні забутих предків»).

Конкретна семантика порівняльного засобу того чи того різновиду накладається на загальне відношення порівняння, і тим самим формується схемна семантика кожного із семантико-синтаксичних класів.

Семантика структурної схеми порівняльних конструкцій тотожності передбачає розкриття змісту головної частини через порівняння його зі змістом підрядної. Реально-порівняльні засоби зв'язку демонструють певні закономірності співвідношення модально-часових форм головної та підрядної частин. Для підрядної частини завжди характерний об'єктивно-реальний модальний план. Відповідно й дієслова, що формують її структурний мінімум, уживаються у формі дійсного способу, напр.: *Низькі хати осіли під синьою банею неба, немов баби в намітках на коліна стали у церкві* («Fata morgana»).

Семантику структурної схеми порівняльних конструкцій подібності становить розкриття ознак певної ситуації дійсності в процесі порівняння її з ірреальною ситуацією, що усвідомлюється як її суб'єктивний образ. З огляду на це головна частина зазвичай реалізує об'єктивно-реальний модальний план, а модальність підрядної частини завжди ірреальна. Її виразником є тільки модально-порівняльні сполучники, які ірреалізують зміст підрядної частини незалежно від способових форм слів, що творять її структурний мінімум, напр.: *Круг неї гори курились од мричі, наче скипіли гірські потоки й запарували* («Тіні забутих предків»).

У складнопідрядних реального порівняння порівнюються подібні ситуації, що демонструє подібність структури пропозицій, які їх моделюють. Наприклад, пропозиції головної і підрядної частин конструкції *Однак поволі уява Панасова в'яла, наче хробак точив її* («Fata morgana») містять семантично однотипні предикати стану («в'яла» / «точив») і зумовлені їхньою валентністю суб'єктні («уява» / «хробак») синтаксеми. Якісна синтаксема головної частини (поволі) та об'єктна підрядної («її») не мають відповідника.

У складнопідрядних ірреального порівняння порівнюються ситуації, що мають мінімальний ступінь подібності. Тому зазвичай пропозиції головної та підрядної частин структурно неоднорідні. За семантичної близькості предикатів у них наявні не тільки симетричні, а й несиметричні номінативні компоненти змісту. Наприклад, у конструкції *Періщить [економ] коня і плигає в стременах, немов*

хоче коня обігнати («Тіні забутих предків») є симетричні суб'єктні (відсутні в обох предикативних частинах, але встановлювані з контексту) та об'єктні (*коня / коня*) номінативні компоненти їхнього змісту. Локативна синтаксема пропозиції головної частини (*в стременах*) не має відповідника. Отож можна стверджувати про частковий семантичний паралелізм предикатів у семантичній структурі складнопідрядного речення ірреального порівняння.

У межах пропозитивного змісту ірреально-порівняльних структур формується специфічний зміст, що репрезентований у підрядній частині й постає як суб'єктивне бачення мовцем певної ситуації дійсності. Пропозиція підрядної частини моделює ситуацію-образ, вона представлена як уявна ситуація, де функціують ті самі учасники, що й у реальній, або як абсолютно суб'єктивно-асоціативне бачення мовцем реальної ситуації, напр.: *Настя знялась з місця, неначе наважилась тікати кудись* («На віру») – спільні суб'єкти та локативи; *Золотий обрій зробив з вікна вівтар, комин червонів жаром, неначе в печі палало* («Тіні забутих предків») – спільні компоненти відсутні.

Лексико-семантична організація складнопідрядних ірреального порівняння корелює з особливостями структури пропозицій предикативних частин. Насамперед вона підтримує подібність порівнюваних ситуацій, яка спрогнозована семантичним паралелізмом предикатів, що його в предикатних позиціях головної та підрядної частин репрезентують такі одиниці:

– лексеми-дублети, напр.: *Але він того не помічав; як не помічав величної літньої ночі, що розлягалась по безкраїх просторах, таких свіжих, зелених, запаших* («Тіні забутих предків»);

– тотожні лексеми, напр.: *Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна білиту на сонці* («Харитя»);

– синонімічні лексеми, напр.: *Самотою повзли між хатами брудні дороги, наче плазували чорні гадюки...* («Тіні забутих предків»);

– семантично близькі лексеми, напр.: *Наче переповнений чимсь таємничим й священним, він все робив поважно, неначе службу Божу служив* («Тіні забутих предків»); *На сонячній плямі полянки, що закралась в похмуре царство смерек, скакав біленький хлопчик, немов метелик пурхав зі стебла на стебло* («Intermezzo»);

– семантично скоординовані лексеми, напр.: *А вогонь то здіймався, то падав, неначе дихали груди* («Тіні забутих предків») – спільну сему можна визначити як «рівномірний рух».

Найуживанішою в реченнях ірреального порівняння постає семантична координація різнотипних предикативних лексем, що відповідає мінімальній подібності порівнюваних ситуацій.

Отже, семантико-синтаксичний аспект складнопідрядних порівняльних речень формують ознаки власне-семантичні (лексичне наповнення предикативних частин) та семантико-синтаксичні (семантичні засоби зв'язку). На підставі семантико-синтаксичних особливостей диференційовано три класи складнопідрядних порівняльних речень: складнопідрядні реально-порівняльні (тотожності), складнопідрядні ірреально-порівняльні (подібності), складнопідрядні речення порівняльно-зіставні, які відрізняються між собою передусім засобами зв'язку предикативних частин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Городенська К. Г. Граматичний словник української мови: Сполучники / К. Г. Городенська. – Херсон : вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
2. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 208 с.
3. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. С. Заборна ; Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 1997. – 18 с.
4. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис / Б. М. Кулик. – К. : Рад. школа, 1961. – Ч. II. – 287 с.
5. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – [7-е изд.]. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.
6. Русская грамматика : [в 2 т.] / [редкол. : Н. Ю. Шведова (гл. ред.) и др.]. – М. : Наука, 1980. – Т. 2. Синтаксис. – 709 с.
7. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, А. А. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.
8. Титаренко В. Семантична організація складнопідрядних порівняльних речень в актах Житомирського гродського уряду 1590, 1635 р. / В. Титаренко, Т. Борович // Студентські лінгвістичні студії. – Вип. 1. – С. 14–19. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/15809>.

Олена Дуденко, Юлія Шах
(Умань, Україна)

ЧОРНО-БІЛА СТРИЧКА ПОВІСТІ М. ПАВЛЕНКО «САНТА ЛУЧІЯ В КИРЗОВИХ ЧОБОТЯХ»

Кольороназви – це один із найвиразніших показників індивідуальності автора. Саме кольоративи є виразною атрибутивною характеристикою широкого кола важливих для митця образів, у тому числі й ключових.

Встановлено, що в українській мові кольороназви утворюють лексико-семантичне поле, до якого входять назви основних кольорів і їх відтінків. Ядром цієї системи лексем визначаємо сім основних назв, які позначають колір без відтінків (*білий, чорний, червоний, жовтий, зелений, сірий, синій*). Периферію складають майже всі наявні в мові колірні лексеми, які об'єднуються навколо основних назв.

У пропонованій роботі досліджено кольоропростір повісті М. Павленко «Санта Лучія у кирзових чоботях». Ми зафіксували 152 кольоративи, з яких 64 одиниці (42 %) входять до кольороназв *чорного* мікрополя, 28 одиниць (18 %) – до *білого*, 24 кольороназви (16 %) – *червоного*, 23 назви (15 %) – *жовтого*, лише 8 (5 %) *сірого* та 3 і 2 – *зеленого* та *синього* (відповідно, 2 % і 1 %).

Встановлено, що в літературі найчастотнішими є кольоропозначення білого, червоного і чорного [1]. Як бачимо, у повісті домінують ахроматичні чорно-білі тони (60 %), що зумовлено використанням автором символіки кольору. Вкажемо на дотримання автором звичної традиції у варіативному вигляді домінант: *чорний* – *білий* – *червоний*. Найменш уживані зелено-сині кольоропозначення, що свідчить про відсутність у повісті описовості, особливо пейзажної, адже це кольори ландшафту.

Незважаючи на перевагу темних тонів, критики назвали повість «світлою». У передмові до неї «Світлий роман про чорне життя» Юрій Мушкетик зазначав: «Зрозуміло, виникає питання: яким чином такий роман може бути світлим? А світлий він людьми, людськими душами. Отими характерами, що є основою кожного справжнього роману, тонкістю і точністю змалювання ...» [2, с. 3].

У повісті «Санта Лучія в кирзових чоботях» мікрополе *чорного* є одним із найрозгалуженіших. Домінантою окресленого мікрополя є кольоратив *чорний* (22), навколо якого об'єднуються назви *чорнота* (16), *чорно* (4), *чорнявий* (7), *чорненький*, *зчорніла*. Синонімічний ряд

доповнюють композити: *чорна-чорнюща, чорнорота, чорно-білий, чорноокий, чорнобривий*, – та близькі за значенням кольору прикметники *смолянистий, темночубий*.

Чорний колір рідко асоціюється з нейтральною семантикою, як засіб власне номінацій (*чорна земля, чорні італійські черевички, плаття в чорний горошок*), а частіше – з негативними відчуттями, зі смертю, тугою, смутком, тривогою. Приїзд в Україну для Леї, головної героїні повісті, став надто трагічним: дорогою з Італії, у Білорусії, допитами довели до самогубства її коханого чоловіка, Семена, який залишив її з трьома маленькими дітьми. Тому дорога в Госітну, на батьківщину чоловіка, асоціювалася для неї лише з чорними тонами: *Навколо – безмежна гуркотлива чорнота. Чорнота, чорнота, чорнота ...* (7). Тут чорний швидше символічний, асоційований із безпросвітною тугою, горем у душі, безнадією.

Усе, на що наштовхувався погляд Леї, теж було чорним: і вітер, і земля, і підлога, і посуд: *Лея вперше бачила такі земляні дороги і таку чорну землю на цих дорогах!* (8); *Підлога зроблена з ... з тієї самої чорної землі* (9); *Щоранку тепер – нерівний двобій із лукавою піччю й чорними баняками* (12).

Приїзд до свекрухи не віщував нічого доброго для Леїного сімейства. Тому впродовж повісті важливою портретною деталлю свекрухи є «*чорна ниточка стиснутих вуст*».

Як засіб характеристики людини номінація *чорний* у повісті набуває, зазвичай, позитивної конотації (*Семенові очі – ... дві чорні жарини* (8)). Еталони людської краси – і жіночої, і чоловічої, що постають у творі, обов'язково містять виразний означений кольоратив. Основні персонажі повісті: і Лея, і Семен, і Федір, і їхні діти – усі чорняві.

Образ *чорної землі*, який постає в повісті спочатку з пейоративною конотацією – у ньому трагізм, приреченість, – потім просвітлюється: *Чорна-чорнюща земля, яка спочатку так дивувала чужинку, тепер любовно, зі спраглим апетитним плямканням, усмоктувала її – часто по самі кісточки – в свої бездонні надра* (42).

Характерними для мови повісті є семантико-символічні опозиції *чорний – білий*: *Чорні думки Лея намагається відганяти білими спогадами* (13).

Важливим у колірному просторі мовної картини світу письменниці є і мікрополе назв **білого** кольору. Ядерною лексемою окресленого поля виступає кольористична назва *білий* (15), навколо

якої – номінації *біленький, білявий, білявка, біло, побіліти, побілілий, свіжовибілений, повибілювати*.

Насамперед з описуваною вище чорнотою немов контрастує білизна снігу, що вкриває землю і немов вселяє Леї надію на кращу долю. Однак частіше кольоратив *білий* ужито не в символічному чи переносному, а у прямому значенні, позначаючи реальні денотати:

- речі з білої тканини: *білі хустинки* (29); *в халатику біленькому* (19);

- вибілені стіни, піч: *білими стінами* (9); *на свіжовибілену піч* (60); *повибілювали* (76);

- предметний світ: *горою білих подушок* (47); *білою скатертиною* (38);

- продукти харчування: *білі довгасті цукерки* (38); *хрумтіла білою головою* (48).

Кольоратив *білий* передає й емоційний стан людини, раптові почуття, як правило, негативні, що виявляються блідістю: *Ні, спочатку він (Маріо) затнувся, потім побілів, потім почервонів ...* (17); *... шепотів побілілими губами візник* (27).

У другій частині повісті частотними є кольоративи *білявка і білява*, що стосуються уманчанки Наталі з білявим волоссям. Вони є цілком мейоративно забарвленими.

Серед ахроматичних кольорів проміжним між чорним і білим є **сірий**. Усього 8 кольоронайменувань: прикметник *сивий* (3), іменник *сивина* (2), у переносному значенні *срібний, посріблений, спопелілий*. Покажемо на прикладах: *спопелілої орденоносиці Олени Петрівни* (71); *Що то є за сива бабця...* (78); *... дуже посріблений сивиною* (56). Таким чином, ахроматичні кольори в повісті домінують – їм належить 65 % від усіх вибраних найменувань.

Мікрополе назв червоного кольору в повісті утворене 24 ситуативними уживаннями. Ядро аналізованого мікрополя становить саме прикметник *червоний* (7), решту становлять позначення, що передають дію за кольором (*зачервонітись, почервоніти, зашарітись*), відтінки червоного (*рожевий, розовая, рум'яний*) та ін. назви: *почервонілий, рум'янець, Червінка*. Цікавим авторським оказіоналізмом є назви яблука – *червоно-солодке диво, червонобокий «перекус»*.

У повісті кольоративи із семантикою *червоного* стають естетично значущими ознаками портретних деталей людей, коли відтворюють їхній психологічний стан: хвилювання, сором тощо: *Лея теж зачервонілась* (50).

У решті випадків означений кольоратив позначає денотати – носії червоного кольору: тканину (*завезли ... **червоного** штапелю (40)*), замерзлі руки (*... **червоні** від зашпорів руки (39)*), карти для ворожіння (*карта **червона** (18)*), масть корови (*Одна з **Леїних** корів, **Червінка** (бо **червона**), почала давати по тридцять два – тридцять три літри молока на добу! (68)*).

На четвертому місці за частотністю перебуває мікрополе *жовтого*, у відтінках якого є і *золотий*. Ядро мікрополя містить прикметник *жовтий* (7), периферія охоплює похідні від нього: *сліпучо-жовтий* (3), *жовто-голубий*, *жовтуватий*. Близькі за семантикою кольору до них кольоративи з основою *золотий*: *золотистий*, *роззолочений*, *золотиться*, а також червоніший відтінок *рудий* і темніший *коричневий*.

Яскравим образом першої частини повісті є гардероб, привезений Леєю ще з Італії. Він вирізняв її з-поміж сірої маси односельців з Госітної: *Вперше – нагода вбрати привезені з Італії **жовте** плаття й **жовті**, під колір, босоніжки. О мадонна, осьде й **жовта** сумочка ... (34)*.

Кольоратив у прямому значенні позначає денотати – носіїв жовтого кольору: гарбуза (*... вказала на **жовтий** бокатий овоч (50)*), осінні листя (*пливуть **жовті** листочки (36)*). Яскравий відтінок, близький до золотого, мають продукти, зображені у повісті, – мед (*солодке **золотисте** пасмо (39)*), курячий жирок (*зо дві ложки **золотистого** курячого жиру (97)*). У переносному значенні кольоратив ужито при позначенні зерна: *... співали й жартували, засипаючи **золотим** зерном очі святим архангелам... (80)*. У такому ж значенні автор змальовує барву *роззолоченої осінньої ночі (13)*.

Усього 3 % від усіх кольоропозначень становлять номінації, що містять вказівку на зелений і синій колір. Щодо першого, їх 3: ***зелена** барва ниток (98)*, ***зелений** гай (103)* і термін ***зелений** горошок (87)*. Власне синього у повісті не побачили. Є лише вказівка на ознаку за дією: *... здобув **посинілого** носа (78)*, що натякає на наслідок частого вживання алкоголю, та відтінок синього: *... на обочині, біля переліску, – квітка **бузковим** дзвіночком!!! (19)*.

Отже, хроматична палітра в повісті є не чисельною, проте кожне з кольоропозначень є не орнаментальним, а семантично значущим, вагомим для повісті-цілого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мініч Л. Колористична парадигма Миколи Вінграновського / Лариса Мініч [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.org.ua/?p=773>
2. Мушкетик Ю. Світлий роман про чорне життя // Передмова до повісті : Павленко М. Санта Лучія в кирзових чоботах. – Умань : Алмі, 2010. – С. 3–4.
3. Павленко М. Санта Лучія в кирзових чоботах : повість / передмова Юрія Мушкетика ; післямова Лілії Шитової / Марина Павленко. – Умань : Алмі, 2010. – 132 с.

*Людмила Дядечко
(Київ, Україна)*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКАЗІОНАЛЬНИХ ЛЕКСЕМ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ РЕКЛАМИ

Поява нових лексичних одиниць у мові в усі часи привертала увагу мовознавців. Лексичні новотвори свідчать про динамічний характер мови, про здатність до змін і збагачення її словникового складу, особливо в період активних перебудов, що відбуваються в економічному, політичному та культурному житті суспільства сьогодні. Появу okazіоналізмів у текстах реклами можна пояснити необхідністю надати певним явищам чи предметам експресивного відтінку, щоб привернути увагу потенційного споживача до рекламованого товару, виокремивши його з-поміж інших.

Лексичні новотвори досліджували у своїх працях Н. І. Фельдман, В. Н. Хохлачова, О. Г. Ликов, О. А. Земська, О. А. Габинська, І. С. Улуханов, Г. Е. Гончаренко, В. П. Ковальов, Л. П. Павленко, О. А. Стишов, О. М. Дорофєєва, О. М. Турчак та інші. Зазначимо, що як у російському, так і в українському мовознавстві вчені аналізували okazіоналізми переважно на матеріалах художніх творів чи публіцистики. Okазіональні новотвори, що активно з'являються і функціонують у рекламних текстах, характеризуючись високою частотністю вживання, залишились поза увагою лінгвістів.

Уперше поняття okazіональності обґрунтував у 1880 році німецький філолог Г. Пауль. Але довгий час усі нові лексеми визначалися в мовознавстві як неологізми. Не було будь-якої диференціації лексичних новотворів. Термін «okазіоналізм» ужила вперше в 1957 році Н. І. Фельдман [3], хоча чіткого визначення цьому терміну науковець не дала. О. О. Селіванова так пояснює термін

«оказіоналізм»: «Мовні одиниці, які відносяться до складу стилістичних неологізмів, створені в ідеостилі певних авторів текстів і не набули поширення. Оказіоналізми увиразнюють індивідуально-авторське мовлення, надають йому експресивності, емотивної забарвленості, <...> нерідко створюються за нетрадиційними словотвірними зразками і з порушенням мовних норм...» [1, с. 424].

Як відомо, головна мета реклами – викликати в потенційних споживачів інтенцію придбати рекламований товар, а отже, рекламний текст повинен бути оригінальним, коротким і створювати асоціативні зв'язки між текстом реклами і товаром. Щоб привернути увагу покупців, рекламисти неодмінно використовують нове «оригінальне» слово. Особливістю рекламних okazіоналізмів є те, що більшість з них творяться від назви товару, що рекламується: «фантануй пригоди» – від назви напою «Fanta»; «дірольна чистота та свіжість» – від назви жувальної гумки «Dirol»; «шейканемо, бєбі» – від назви напою «Shake»; «не гальмуй - снікерсуй», «снікерсуй по-новому», «снікерс-урбанія 2007» – від назви шоколадного батончика «Snickers»; «дивись на світ по-ковбасному» – від назви рекламованого товару «ковбаса»; «щоденно, якісно, газетно» – від «газета»; «тканеманія тільки у нас» – від слова «тканина» (з рекл. магазину, що продає тканину); «Торчин» найшов секрет найтоматнішого смаку» – від назви продукту «томат».

Під час проведення передвиборчої кампанії навесні 2008 р. блоку Ю. Тимошенко до Київської міської ради нами було зафіксовано рекламне оголошення, розміщене на транспорті: «БЮТ щасливим!». У рекламі вжито okazіональний словотвір, утворений від назви блоку Юлії Тимошенко – БЮТ. Відповідно до контексту значення цього okazіоналізму потрібно розуміти як «будь», а текст – «будь щасливим з БЮТ». Творення okazіоналізмів за допомогою апострофа, який вживається після абрєвіатури, – поодинокє явище, якє суперечить мовним нормам літературної мови.

Особливістю okazіональних новотворів, ужитих у рекламних повідомленнях, є те, що вони надають тексту живої образності, підсилюють емоційність. Рекламисти, створюючи такі okazіоналізми, не ставлять за мету ввести їх у загальний вжиток, вони ніби надають контексту нових семантичних відтінків, актуалізуючи внутрішні форми і створюючи перлокутивний ефект. Оказіоналізми, що функціонують у рекламних текстах, часто допомагають створити оцінний ефект – досягти прагматичної мети. Сьогодні досить часто в засобах масової інформації, у рекламних текстах уживається

запозичення з англійської «драйв»: «*Мажор – два порині твого драйву*» (реклама шоколадного батончика); «*Більше сили, більше драйву, більше пристрасті*» (реклама енергетичного напою «burn»); «*...шалений драйв – ось кайф*» (з реклами кави «Nescafe»). Англійська лексема *drive* означає «їхати, гнати, швидко рухатись, нестися; енергійні зусилля, енергійна робота, напруження в роботі; збудження, гонитва; для тих, хто займається гольфом або тенісом, – один з основних сильних ударів» (в англійській мові, залежно від контексту, має близько 14 значень). В українській мові новотвір *драйв* зафіксовано в словнику жаргонної лексики – «драйв – особливе звучання, емоційна насиченість, внутрішня напруга музичної композиції; почуття пристрастного запалу, піднесеності, натхнення; велика емоційна напруга» [2, с. 127]. Цей новотвір сьогодні активно функціонує в усно-розмовній комунікації як елемент соціолекту.

У текстах реклами також функціонує особливий вид оказіональних словотворів, яких немає в художніх творах, – графічні (або графемні) оказіоналізми. У них певна частина слова написана великими літерами, що допомагає створити конотативний відтінок: «*ПриКОЛЬНА вишня ...*» (з реклами напою «Кока-кола»).

Оказіоналізми, які функціонують у сучасних рекламних текстах, характеризуються такими ознаками: 1) експресивністю; 2) ненормативністю; 3) новизною і незвичною будовою; 4) нерегулярністю використання; 5) залежністю від контексту; 6) здатністю трансформуватись в усно-розмовну комунікацію. Виникнення оказіоналізмів у сучасних рекламних текстах свідчить про своєрідну демократизацію мовної комунікації. Функціонуючи в рекламному дискурсі, вони привертають увагу споживача до товару, викликаючи інтенцію його придбати і часто маніпулюючи людською свідомістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2006. – 716 с.
2. Ставицька Л. О. Український жаргон: Словник / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 494 с.
3. Фельдман Н. И. Оказиональные слова и лексикография / Н. И. Фельдман // Вопросы языкознания. – 1957. – № 4. – С. 64–74.

*Тетяна Жила
(Умань, Україна)*

СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ ЛЕКСЕМИ МАЙДАН У СУЧАСНІЙ ПРЕСІ

Проблемам розвитку лексичної системи мови, змінам семантичної структури слова присвячено багато наукових досліджень українських і російських мовознавців (В. В. Жайворонок, В. М. Русанівський, Г. А. Уфимцева, Д. М. Шмельов та ін.). Нові явища, події, усі реалії людського існування зумовлюють виникнення нових слів або розвиток нових значень в існуючих словах [1, с. 5]. Ми розглянемо семантичні зміни, які відбулися у слові *майдан*. Назва *майдан* «площа» – давнє тюркське запозичення, яке функціонує в багатьох слов'янських мовах (ЕСУМ, III, с. 361). Слово *майдан* уживається в новій українській мові. Його кодифікують лексикографічні праці XIX–XX ст.: *Майдан*: 1) вигінна земля біля міст і сіл; 2) завод селітр. Майдан – велика дорога, що йде повз поселення (Біл.-Нос., с. 218); *Майдан*: 1) площа; 2) лісова поляна; 3) завод для гонки смоли (Грінч., II, с. 398); *Майдан*: 1) велике незабудоване місце в селі або місті, площа // базарна площа, торжище; 2) те саме, що майданчик; пляц; 3) *діал.* лісова галявина; 4) *діал.* смолярня; 5) *арх.* стародавня могила, розкопана згори (СУМ, IV, с. 597). Побутує він у творах Г. Квітки-Основ'яненка (СМКв.-Осн., II, с. 474), Т. Шевченка: *До сходу сонця, рано, рано! У Віфлємі на майдані зійшовся люд; А майдани кров почервонили* (СМШ, I, с. 389).

Твори українських письменників засвідчують, що майдан був місцем, де відбувалися якісь важливі події, часом криваві, напр.: *Перед корчмою розвертався широкий майдан, а на ньому повбивані були палі з ланцюжками та залізними обручками, щоб припинати коней* (Лепкий I, с. 70); *Управителі зганяли народ, послали кликунів по улицах, самі їздили, викликали, але ні одна жива душа не вийшла на майдан* (Н.-Лев., Вишн., с. 131); *Натовп метушився на чималому майдані* (Хвильовий, с. 376).

Назва *майдан* виконувала номінативну функцію: *І ми підемо з цього Майдану лише з перемогою* (УМ, 4.12.04, с. 3).

Лексема *майдан* набула здатності позначати не тільки територію, а й осіб, які на ньому знаходяться: *Майдан вибухає вигуками, люди стискають одне одного в обіймах ...* (УМ, 28.12.04, с. 2). Теперішній *майдан* персоніфікувався, він ніби втілювався в живу істоту, напр.:

... *Майдан* вимагає радикальніших дій і важко переживає ... *Майдан* відповів ... (УМ, 4.12.04, с. 3); *Майдан живе!* (Товариш, 28.12.04, с. 1).

Основне функціональне призначення топоніма *Майдан Незалежності* також відходить на задній план, натомість посилюється співвіднесеність його з місцем, де відбулися важливі історичні події, напр.: *Адже Майдан є місцем, де твориться нація; на вулиці Софіївській – за якусь сотню метрів від Майдану ...* (УМ, 1.12.04, с. 2).

Часто в публіцистичних творах одночасно вживаються по кілька назв одиниць територіального поділу різного рівня: *на ... столичному Майдані та майданах міст, містечок і сіл усієї України ...* (БЦ, 18.12.04, с. 1).

Мова невіддільна від історії свого народу. Події, що відбулися в нашій країні, активізували вживання досліджуваної лексеми і сприяли розширенню її семантики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К. : Наук. думка, 1983. – 743 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Біл.-Нос. – Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / підг. до вид. В. В. Німчука. – К. : Наук. думка, 1966. – 423 с.

БЦ – газета «Без цензури».

Грінч. – Словарь української мови / за ред. Б. Грінченка. – К. : Наук. думка, 1996–1997. – Т. 1–4.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука, В. Г. Склярєнка. – К. : Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6.

Лепкий І – Лепкий Б. С. Мазепа: Трилогія. І. Мотря : Іст. повість у 2 т. / Б. С. Лепкий. – Львів : Каменяр, 1991. – 424 с.

ЛУ – газета «Літературна Україна».

Н.-Лев., Вишн. – Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський: Історичні романи / упоряд., авт. післямови та приміт. Р. С. Міщук. – К. : Дніпро, 1991. – С. 247–481.

СМКв.-Осн. – Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка. – Х. : Харк. держ. ун-т ім. О. М. Горького, 1978–1979. – Т. 1–3.

СМШ – Словник мови Шевченка. – К. : Наук. думка, 1964. – Т.1–2.

СУМ – Словник української мови / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.

Товариш – газета «Товариш».

УМ – газета «Україна молода».

Хвильовий – Хвильовий М. Г. Твори : у 2 т. / М. Г. Хвильовий. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2 : Повість. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Памфлети. Листи / упоряд. М. Г. Жулинського, П. І. Майдаченка. – 925 с.

*Наталія Загоруйко
(Умань, Україна)*

ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ У ТВОРАХ І. С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

Для стилю Нечуя-Левицького характерне широке побутоописання, використання яскравих барв в описах, уживання народної лексики чи жаргону певного соціального прошарку.

Синтез реалістичної конкретності з колоритністю, живописною образністю, з контрастами світлих постатей і темного тла (згадаймо, наприклад, обличчя Нимидори у темній хаті, висвітлене вогнем з печі, або наче різьблені постаті рибалок, що сидять вночі навколо багаття) становить характерну прикмету творчої манери І. Нечуя-Левицького [4, с. 65].

Особливо багатограним і різноманітним є багатство кольорів у природі. Це вплинуло на творчість І. Нечуя-Левицького, який виявив себе великим майстром у змалюванні щедрої української природи, і небагато знайдеться письменників, які могли би змагатися з Нечуєм-Левицьким у «почутті природи», в умінні її бачити й описувати.

При змалюванні картин природи серед колоративів панівною за частиномовною належністю категорією є прикметник (у шести досліджуваних прозових творах їх аж 125), на другому місці – дієслово (35), прислівників – усього 5, а іменники, дієприкметники, дієприслівники зовсім відсутні. Пояснити переважання прикметників можна тим, що ця частина мови виражає безпосередню ознаку за кольором, тоді як дієслово – це вже перехід цієї ознаки в дію, тобто перетворення її на динамічну ознаку.

Для стилю І. С. Нечуя-Левицького типовим є використання при змалюванні природи *зеленого* кольору. Стилістична функція цього кольору – показати живу рослинність, буяння її, відповідну пору року – весну, літо. Поруч із *зелений* автор уживає і його відтінки – *темно-зелений*, *ясно-зелений*, а також поєднання – *жовто-зелений*. Тут спостерігаємо нагромадження «зелені»: *От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади. Подекуди по жовто-зеленій скатерті розкидані темно-зелені куці верболозу, то кругленькі, наче м'ячики,*

то гостроверхі, неначе топольки. Між м'якими, **зеленими**, ніби оксамитовими берегами в'ється гадюкою *Раставиця* [4, с. 438].

Зелений колір письменник використовує також при описі землі: *А над зеленою землею синє-синє та глибоке літнє небо*, отже, можемо зрозуміти, що зелена земля – це літня, квітуча земля, вкрита травною, рослинністю, *зеленню*.

Дієслово *зеленіти* означає дію чи стан як процес, в цьому можна пересвідчитися на такому прикладі: *Плисковаті, широкі острівці, поділені самовілками і рукавицями, зеленіли лозами й сінокосами* [4, с. 143].

Використовує митець й інші колоративи, виражені дієсловами, цим він підкреслює різноманіття процесів і дій у природі. Наприклад: *чорніли бори; жовтіли, синіли й червоніли лучані квітки; синіло пишне, кругле, лисніюче небо*; а таке словосполучення, як *синів ранній степовий сон*, можна навіть вважати авторським неологізмом.

Осіллю природу І. Нечуй-Левицький зображує за допомогою інших кольорів: *Надворі сіріло осіннє небо, закрите важкими темними хмарами, сірів рідкий туман над мокрою землею* [4, с. 148].

Яскравим виявом протилежностей у природі є й різні за значенням барви. Вони можуть бути виражені різними частинами мови. Наприклад: *Ясний місяць зблід, засоромившись зірки та червоного ранку. Змагаються між: собою день і ніч. Як глянути на захід сонця, там стояла місячна бліда ніч; а глянути на схід сонця, там починався ясний, рожевий день. Хрести на Пречистянській церкві вже записніли червоним, вранішнім жаром, а по білих стінах світив місяць жовтим промінням. Навіть одна половина діда Панаса була в ночі, а друга зачервоніла ранком по білій сорочці, білій бороді* [4, с. 96].

У творчості І. Нечуя-Левицького серед лексики на позначення кольору здебільшого використовуються прикметники без вияву ступеня якості, лише у слові *чорнувате* (небо) за наявності суфікса *-ува-* можемо зробити висновок, що цей колір виявлений неповною мірою: «На заході понад зеленим лісом небо було *синє-синє*, аж *чорнувате*». Автор не дарма вживає таку колоративну ознаку неба, адже, як твердять дослідники, *синій* колір витворився із *чорного*, отже, він має з ним дещо спільне.

У змалюванні картин природи І. Нечуй-Левицький переважно використовує загальноживані слова-колоративи, хоч трапляються і деякі неологізми. Наприклад, «*зеленокосі русалки*». Досить цікавий і кольоровий образ «*зачервоніли білі гуси*». Зрозуміти його значення

можемо з контексту: *Зачервоніли білі гуси, що спочивали на маленькому зеленому острові, кимсь не загнані додому* [4, с. 96]. Тож гуси *зачервоніли* – значить встали і пішли. Оскільки лапи в гусей *червоні*, то автор, щоб надати яскравості зображуваному, вживає такий колоратив не для «фарбування» об'єкту, а для передачі дії, для створення динамічного образу.

Яскравим є і неологізм-комполит з колоративним значенням *яснолиций*: «засоромились зорі яснолицього» (так автор називає місяць).

Доволі широкою і багатою палітрою представлені у творчості І. Нечуя-Левицького постійні епітети – ознаки кольору. Найбільш уживані в описах природи такі епітети: «*синє небо*», «*чорні хмари*», «*золоте сонце*», «*зелені верби*», що наближає їх до фольклорних колоративів.

Дуже дотепно використано фольклорний образ грози над морем, де кольори явищ природи є паралеллю до характерів і дій героїв: *Не чорна хмара з синього моря наступала, то виступала Мотря з Карпом з-за своєї хати до тину. Не сиза хмара над дібровою вставала, то наближалася до тину стара видроока Кайдашиха, а за нею вибігла з хати Мелашка з Лавріном, а за ними повибігали всі діти. Дві сім'ї як дві чорні хмари, наближалися одна до другої* [4, с. 150].

Частота використання порівнянь як засобу колоративності дещо більша, ніж епітетів. Загалом І. С. Нечуй-Левицький послуговується порівняннями, утвореними за допомогою сполучників та назв реалій – носіїв певного кольору.

Отже, засобами колоративності в пейзажах І. С. Нечуя-Левицького є головним чином прикметники-епітети, дієслова на означення кольорів та порівняння.

По-іншому, але не менш яскраво і колоритно, використовує І. С. Нечуй-Левицький колоративи при творенні портрету, тобто опису зовнішності персонажа і його одягу, що допомагає проникнути у внутрішній світ героя, побачити його психологію, душевні порухи, визначити вдачу тощо. При цьому існує пряма залежність між зовнішньою і внутрішньою красою чи потворністю людини.

У створенні портрету персонажа найбільшу кількість колоративів становлять прикметники (у 6-ти творах – їх 100), дієслів ужито мало (10), а іменники майже не використовуються (лише 2). В описах одягу персонажів також переважають прикметники-кольоропозначення

(85), тоді як дієслів – 2, а іменники, дієприкметники та дієприслівники взагалі відсутні.

Отже, у змалюванні портрету серед колоративів найбільшу групу складають прикметники, що є типовим для української мови, оскільки поняття «ознака» притаманне насамперед прикметнику, що, зокрема, є ознакою стилю І. С. Нечуя-Левицького.

Коли автор творить позитивний образ, він використовує такі кольори, які допомагають читачеві уявно змалювати персонаж і проїнятися до нього симпатією. Так, змальовуючи портрет Миколи Джері, автор уміло відтворює гармонію кольорів, цілісний життєвий колорит: ***Чорна** смушева шапка скотилась з голови траву. **Чорне** волосся на голові, **чорні** брови дуже виразно блищали на **білій** свиті* [4, с. 437]; ***Червоний** пояс обвивавсь, наче гадюка, кругом тонкого стану. То був Джерин син Микола. Гаряче сонце заглянуло під грушу, обсипало вогнем білу сорочку, **чорняве** лице* [4, с. 438].

Тут спостерігається нагромадження *чорного* кольору. У цьому описі також чітко виокремлюється контраст *чорного* волосся, *чорних* брів з *білою* свитою. *Чорний* колір і *білий* колір – це класичний мовний антонім. *Чорний* колір волосся, брів, очей та *карий* колір очей – це традиційний народний ідеал краси молодого людини. Лексема *чорнявий* має суфікс *-ав-*, який означає неповноту ознаки.

Рідше в описах персонажів, зокрема при змалюванні очей, зустрічаються кольори: *синій, сірий, темно-сірий, ясно-сірий, темний* (темні очі). Наприклад, змальовуючи портрет Стася Ястшембського, автор використовує позитивні кольори, які допомагають відтворити справжню сутність героя: *В його **синіх ясных** очах світилась душа добра, а на **білому** лиці була розлита така симпатичність, що проти волі притягувала до його душу в кожного* [4, с. 13].

Білий колір обличчя дає нам зрозуміти, що ця людина молода, гарна, здорова. Саме таке значення білого кольору в загальнофольклорному постійному епітеті.

Щодо опису кольору брів, то, крім *чорного*, трапляється ще й *темно-русий* колір, що теж указує на красу обличчя: ***Темно-русі** брови лежали низько, над самими очима. **Сині** невеличкі очі світились тихо-тихо, як підіймала вона віка* [4, с. 38].

Коли ж письменник використовує *сірий, ясно-сірий* колір очей, особливо в поєднанні з «негативним» кольором – *рудим* (для портрета), то цим він хоче викликати відразу до персонажа: *З-під тонких **руденьких** брів насилу були примітні **ясно-сірі** очі, такі **сірі**, неначе Хиановський був зовсім без очей. Над губами стриміли, неначе*

позасмоктувані, маленькі вусики, а **руденька** борідка розділялася на два довгі клиночки і вся світилась наскрізь [4, с. 25].

Рудий колір тут слує для створення комічного уявлення про цей персонаж, а суфікс *-еньк-* вказує, окрім комізму, ще й на зменшеність, на пониженість образу в очах читача. На нашу думку, *руда* барва використовується взагалі при описі тварин, а не рис обличчя людини, отже, це є ще одним стилістичним засобом автора, що також іде від фольклору («баба *руда*, *рудий* дід»).

Цікавим, колоритним є опис Михалчевського. Автор підкреслює симпатичність: *В його лице було матово-біле й делікатне, як в панича, густі чорні брови, темно-сірі ясні очі, лоб високий та круглий, короткий, але тонкий ніс, повні щоки. Чималі повні губи, рожеві й блискучі, дуже виразно червоніли з-під густих чорних вусів. Повна біла шия здавалась ще білішою од чорної хустки, з-за котрої висіли широкі комірчики з білого, не дуже тонкого перкалю* [4, с. 29].

Краси цьому обличчю, крім *темно-сірих ясних* очей, додають ще й *рожеві блискучі* губи. І щоб підкреслити їх привабливість на фоні *чорних вусів*, Нечуй-Левицький використовує дієслово *червоніли*. В описі наявний контраст: *біла шия з чорною хусткою*, але не просто *біла шия*, а *біліша*. Компаративний суфікс *-іш-* у цьому слові виконує функцію більшого вияву ознаки прикметника.

Контраст має місце і при змалюванні портрета старого Кайдаша. Письменник різко протиставляє чорний фон і білий одяг та бліде лице Кайдаша: *Густа тінь у воротах повітки, при ясному сонці, здавалась чорною Ніби намальований на чорному полі картини, сидів Кайдаш в білій сорочці з широкими рукавами* [4, с. 58].

До світлотіней І. Нечуй-Левицький звертається дуже часто; не дарма І. Франко називав його артистом зору. Усе ж найчастіше І. С. Нечуй-Левицький використовує контраст *чорної* і *білої* барви, оскільки він є класичним опозитом.

Таким чином, у змалюванні портрета Нечуй-Левицький використовує народні традиції (*чорні брови, чорні очі, чорні коси, чорні вуса, білі руки, біле лице та ін.*), оригінально використовує деякі кольори, створює образи за допомогою нагромадження певного кольору (найчастіше *чорного*). Щодо частиномовної належності колоративів, то тут переважають прикметники та дієслова на позначення барв, переважають основні кольори спектра, а напівтони, складні кольори вживаються рідко. На означення кольору часто використовуються назви квітів (рожі – *рожевого*, півоній – *червоного*), плодів (калини – *червоного*, яблук – *рожевого*).

Проаналізувавши використання автором кольорів при описі одягу персонажів, можемо побачити, що тут наявні всі барви кольорової гами, але найчастіше використовується *червоний* колір (чоботи, пояс, хустка, запаска, квітки на горсеті чи хустці, різні стьожки, мережки, намисто); *чорний* колір (свита, сукня, горсет, сюртук, хустка); *зелений* (пояс, хустка, китиці на хустці, спідниця, сукня); *синій* (жупан, керсет, шаровари, сюртук); *білий* колір (сорочка, сукня, капелюш, комірчик, керсет, хусточка). Це саме ті кольори, які були в національному українському вбранні жителів Черкащини тих часів, і тут наявні фольклорні традиції: *На пани Високій була ясно-зелена сукня, а шия була обмотана хусточкою ясного червоного кольору* [4, с. 135]; *Пишно вив'язала Ганна голову, як та краля, червоною великою хусткою з білими та зеленими китицями. На ногах горять, мов жар, червоні сап'янці* [4, с. 43].

Поряд з «чистим» червоним автор використовує відтінок цього кольору – *кров'яний*, який походить від іменника *кров*: *На йому були широкі штани по жовтому полі з темно-червоними, кров'яного кольору вузенькими смужками, пасові чоботи на колодочках* [4, с. 18].

Проте до кінця збагнути і пояснити своєрідність використання І. С. Нечуєм-Левицьким усіх колоративів у межах невеликого дослідження неможливо – їх дуже багато, тому ми обмежилися лише деякими прикладами використання барв при змалюванні портрету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горобець В. Й. З історії назв кольорів в українській мові / В. Й. Горобець // Культура слова. – Вип. 12. – К., 1977. – С. 56–65.
2. Грибова Л. О. Прикметники – назви кольорів – як засіб художнього зображення / Л. О. Грибова // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 10. – С. 42–51.
3. Китова С. А. Функції кольоропозначень в обрядовому фольклорі України / С. А. Китова // Міф. Фольклор. Література : науковий збірник. – Черкаси, 1994.
4. Нечуй-Левицький І. С. Твори у двох томах. Т. 2. Повісті та оповідання / І. С. Нечуй-Левицький. – К. : Наук. думка, 1986. – 637 с.
5. Фридрак В. М. Веселкове різнобарв'я (прикметники-кольороназви) / В. М. Фридрак // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 10. – С. 51–55.

*Оксана Зубрейчук
(Житомир, Україна)*

РЕФЛЕКСАЦІЯ Ъ В ГОВІРЦІ СЕЛА ШОЛОМКИ ОВРУЦЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Найголовнішим маркером антської фонетичної системи серед голосних, як зауважував О. Царук, є трансформація давнього дифтонга, що має кириличне позначення як Ѣ. Дослідники вказують, що монофтонгізація ІЕ дуже давня. Одні стверджують, що така трансформація фонетичного наповнення яскраво виражена ще у XVIII столітті, зокрема про це писав Є. Тимченко. Натомість С. Лер-Сплавінський описує наявність в українській літературній мові і на місці Ѣ уже в XI ст. Важливо зазначити, що історія розвитку Ѣ має велике значення для дослідження проблем постання слов'янських діалектів і мов, адже трансформація цього звука на різних територіях була не однотипною.

Рефлекси Ѣ в середньополіських говірках діалектологи описують по-різному. Дослідження 60-х років фіксують наявність дифтонга ІЕ (Ф. Жилко), та вже в 70–80 роках ХХ століття М. Никончук стверджує про вимову монофтонгів на місці Ѣ, хоча спостерігає часткове збереження в мовленні представників старшого покоління, зазначаючи, що як і в закритих, так і у відкритих складах артикуляція характеризується «однорідністю підняття, гомогенною висотою тону, локалізацією та статикою активних органів під час витримки» [4, с. 111]. Підсумовуючи, М. Никончук зазначає, що давній Ѣ розвинувся в ê у новозакритому складі та в е у відкритому [4, с. 115]. Це означає, що в правобережнополіських говірках відсутні складні звуки двокомпонентної фонетичної структури в наголошеному вокалізмі. Такої ж думки дотримується і В. Брахнов, досліджуючи акустичні характеристики поліських дифтонгів. Лінгвісти досліджують рефлексію Ѣ в ê, що розвинулося на місці о в новозакритих складах після зміни першого компонента дифтонга, спостерігаючи послідовну нейтралізацію в ненаголошеній позиції протиставлень ё, е – е (*с'ён'і – сеней*) [5, с. 581]. І. Матвіяс, характеризуючи процес монофтонгізації аналізованого елемента, зазначає, що перед голосними звуками, що походять із давнього Ѣ, губні приголосні вимовляються твердо [2, с. 51]. Натомість С. Бевзенко зауважує, що відповідно до давнього Ѣ у наголошеній позиції виступає звичайно дифтонг [ie], а в деяких говірках

монофтонг [i], водночас як у ненаголошеній позиції найчастіше маємо [e] чи [и] при звичайному твердому приголосному перед ним [1, с. 205].

Досліджуючи говірку с. Шоломки Овруцького району Житомирської області, ми зробили висновок, що рефлекс **Ѣ** не мають дифтонгічних фонетичних ознак у мовленні сучасних діалектоносіїв. Спостереження показують, що артикуляція всіх голосних за тривалістю в часі не перевищує меж тривалості простих голосних звуків. Отже, у системі вокалізму досліджуваної говірки дифтонги відсутні. Натомість на місці давнього **Ѣ** в новозакритому складі виступає звук неоднорідної артикуляції, так званий закритий [ê], наприклад: *в'êк, 'д'êт'к'і, су'с'êд, д'êў'к'і, 'с'êчка, д'êд, с'êч'карн'а, 'б'êд'на, с'êў, л'êт, бêдно'та, в'êн'чан'йе, 'с'ê'м'йам'і, хо'д'êм, ка'м'êн'ч'ік, сн'êг, сп'êў, п'êч, по'б'êг', заг'р'ê'бвал'і* тощо. Закритий [ê] виступає і у відкритому складі: *не'д'êля, по'л'êно, ўс'ê, 'рê'же, 'рê'зане, по'й'ê'хал'і, роз'мê'раў, од'р'ê'же, на'с'ê'йал'і, 'цêлиї*; досить часто в М. та Д. в.: *со'б'ê, ст'ê'н' ê, с'ê'м'йê, зем'л'ê*. Зрідка у відкритому складі функціонує звук [e]: *м'е'шок', д'е'теї, сп'е'вала*,

Отже, на місці **Ѣ** в досліджуваній середньополіській говірці функціонують монофтонги трохи нижчого підняття [ê] та середнього [e].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : навч. посібник / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1980. – 248 с.
2. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори / І. Г. Матвіяс. – К. : Наук. думка, 1990. – 168 с.
3. Никончук М. Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні : монографія / Микола Никончук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 316 с.
4. Українська мова: Енциклопедія / редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

*Тетяна Ільчук
(Житомир, Україна)*

КОЛЬОРАТИВИ ЯК СКЛАДОВА ІДІОСТИЛЮ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

Об'єкт нашого дослідження – роман Валерія Шевчука «Стежка в траві. Житомирська сага», предмет – кольороназви та їх похідні в зазначеному творі, які ми виявили методом суцільної вибірки та проаналізували їхні стилістичні функції, особливості функціонування, виявили їх роль і значення в контексті художнього твору.

Значення кожного кольору формувалося протягом багатьох років і ґрунтувалося переважно на особливостях впливу кольору на людину та на асоціаціях, які викликають цей колір у неї. Традиційно кольори темної гами несуть не тільки позитивне, а й негативне значення. Їх уживання Валерій Шевчук пов'язує з негативними сторонами життя людей. Кольори світлої гами у творі мають позитивне значення, викликають позитивні емоції в читача, лише в деяких випадках, коли відбувається зрушення в семантичній структурі лексеми, колір набуває вираженого негативного значення.

Валерій Шевчук у психологічному творі «Стежка в траві. Житомирська сага» використав значну кількість прикметників-кольороназв. Серед них найбільш уживаними є: *блакитний, зелений, жовтий, червоний, білий, коричневий, золотий, срібний, рудий (оранжевий), сірий, рожевий, срібний, чорний і синій*. Переважна більшість цих слів має первинну, типову для української свідомості семантику. Зокрема, *чорний* колір автор використовує зазвичай для опису настрою гетання кольору обличчя, одягу. Найуживанішим є *білий* (тобто нейтральний) колір, який у творі несе найбільше навантаження й окреслює найрізноманітніші сторони життя: «*білі сорочки*», «*білий чоловік*», «*білі вуста*», «*білий світ*». Менш улюбленими кольорами є *коричневий, брунатний та рожевий*, які використані досить рідко.

Крім того, прикметники-кольороназви стали твірними для виникнення низки дериватів, передовсім прикметників (*червонястий, найчервоніший, червонолиций, синюватий, синьолиций, рожевуватий*), рідше – іменників, дієслів і прислівників (*синьомороз, синява, Зелений театр, червонію, зрожевіти, біліти, синіє, синьо, зелено, біло*).

Особливістю творчої матери В. Шевчука в утворенні похідних від назв кольорів, як свідчить представлений матеріал, є значна кількість складних прикметників (*жовтогарячий, темно-червоний, яскраво-червоний, яскраво-синій, ясно-синій, брудно-синюватий, прозоро-синій, бруднувато-сірий, сіро-жовтий, світло-зелений, зелено-жовтий, рожево-тріпотливий, брудно-білий, сиво-чорний*).

Варто зазначити, що автор вдається як до прямих, так і до образних значень кольорів не лише тоді, коли перед ним стоїть завдання описати невідоме явище, а найчастіше тоді, коли відоме явище він хоче розкрити в якомусь новому, незвичайному зв'язку з іншими явищами людського буття. Усі зазначені назви кольорів у творі використано у двох значеннях: первинному – прямому та вторинному – переносному: *чорний гудзик, чорним павуком розіп'явся міст* тощо.

Отже, кольороназви – важлива складова ідіостилю Валерія Шевчука, свідченням чого є їх доцільне й умотивоване використання в романі «Стежка в траві. Житомирська сага».

*Інна Коломієць, Валентина Розгон
(Умань, Україна)*

МОРФОЛОГІЧНІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ ПРЕДИКАТИВНОСТІ АД'ЕКТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Багатовимірність лінгвістичного дослідження фразеологізмів (Л. Авксент'єв, М. Алефіренко, М. Демський, Л. Скрипник, В. Телія, Г. Удовиченко, В. Ужченко, Д. Ужченко та ін.) зумовлюється специфікою семантики зазначених одиниць, різноманітністю їх компонентного складу, синтаксичної ролі та функціонально-стилістичного представлення. Аналіз останніх мовознавчих досліджень фразеологічного фонду української мови засвідчує відсутність ґрунтовних розвідок у світлі обраної проблематики, що й зумовлює актуальність порушеної тематики – синтаксична позиція фразеологічних одиниць, визначення їх семантичних та структурно-функціональних параметрів. У процесі дослідження фіксуємо різноманітність та поширеність окремих морфологічних форм вираження ад'єктивних фразеологічних одиниць у ролі предикативного члена зокрема.

У сучасній українській літературній мові поряд з прикметником як частиною мови з атрибутивною та предикативною функціями, яка має категоріальне значення непроцесуальної ознаки предмета, функціонують різноструктурні фразеологічні одиниці: прийменниково-відмінкові конструкції (*з головою; без язика; на порі; без голови*), словосполучення (*вітром підбитий; лихий на їжу; шкіра та кості; пороху не видумає*), речення (*молоко на губах не обсохло; під язиком горошина муляє* тощо), що за певних комунікативних умов узагальнено вказують на якість предметів об'єктивної дійсності. На відміну від прикметників, фразеологізми як мовні засоби вторинної номінації не тільки називають, а й дають предмету яскраву оцінку, виділяючи найхарактерніші ознаки, властивості, риси тощо через суб'єктивно-модальну позицію мовця, досить часто маніфестуючи наявність багатих синонімічних відношень.

Як антропометричні знаки досліджувані одиниці використовують для різнопланової характеристики людини, зокрема, вони виступають засобом суб'єктивної номінації її розумових здібностей, вікових особливостей, рис характеру, вдачі, моральних якостей, зовнішнього вигляду, фізіологічних властивостей тощо.

Ад'єктивні фразеологічні одиниці у плані їх сполучуваності поділяють на такі групи: фразеологізми, що називають певні ознаки, притаманні особі; фразеологізми, що називають певні ознаки, властиві неособі, власне предмету або абстрактному предмету; фразеологізми, які називають ознаки, належні одночасно особі і неособі, особі і власне предмету, особі, власне предмету і абстрактному предмету [3, с. 38].

Семантичні особливості таких фразеологічних одиниць є основою, на якій розвиваються їх синтаксичні функції – всі вони виступають у ролі квалітативного елемента при іменнику чи словах, що його заміщують, і можуть виконувати функцію означення, узгодженого і неузгодженого, іменного складеного присудка, іменної частини іменного складеного та подвійного присудка. Наявність у фразеологізмах таких властивостей ставить їх в один ряд з прикметниками.

Сповнені вагомим змістом, образності і влучності, криючи в собі вдалі характеристики і оцінки будь-яких явищ життя, ад'єктивовані фразеологізми часто функціонують у ролі предикативного члена у формі називного відмінка. Більш детально представимо структурно-морфологічні параметри аналізованих фразем.

Стрижневий компонент фразеологізмів, які виконують роль предикативного члена в реченнях з нульовою зв'язкою, може бути виражений будь-якою іменною частиною мови. Наприклад: ... *бо Добриня – права рука князя Володимира* (ФСУМ, 1, с. 81); *Ах ти ж, – думаю, – гад, он який ти святий та божий!..* (ФСУМ, 2, с. 790); – *Не знаєш Юрка? Він же у нас ні те ні се!..* (ФСУМ, 2, с. 970); *І в Копашневі витримають, там наші, люди один в один* (ФСУМ, 1, с. 186); *І не гарячкуй, Іване Артемовичу, бо опечешся. Ти ранній птах, а я стріляна птиця* (ФСУМ, 2, с. 716). У наведених реченнях фразеологічні одиниці не просто вказують на стійку, стали ознаку підмета, а надають йому відповідних експресивно-образних відтінків, оскільки їм, як одиницям вторинної номінації, притаманна виразна оцінна характеристика суб'єкта. «Оцінність проймає всі різновиди таких фразеологізмів. Вона закладена в них уже в момент формування фразеологічного значення і пов'язана з тією роллю, яка відводиться фразеологізмам в актах комунікації – бути не тільки найменуванням факту дійсності, але і характеризувати, оцінювати його» [2, с. 32].

Фразеологічна одиниця як предикативний член у формі називного відмінка без дієслівної зв'язки здебільшого характеризує особу, вказуючи на певні риси характеру, поведінки та вдачі, вирізняючи важливість чогось тощо. Наведені форми предикативного члена (фразеологічної одиниці) дуже поширені в українській мові. Проте предикативний член у формі називного відмінка може мати різні модифікації і характеризувати не тільки особу, а й предмет, подію тощо.

Предикативний член уживається у формі називного відмінка також в тих випадках, коли приєднується до підмета сполучниками *як, мов, наче, немов*: *Ні тепер вона тут як риба у воді* (ФСУМ, 2, с. 736); *Отож і ще цей Архип – мов більмо на оці ...* (ФСУМ, 1, с. 30). У наведених конструкціях означуване поняття не прямо ототожнюється з тим, що виражено предикативним членом, а уподібнюється йому через порівняння. Такі речення в палітрі художнього мовлення характеризуються особливою виразністю, яскравістю, наочністю.

При фразеологічній одиниці в ролі предикативного члена у формі називного відмінка функцію підмета можуть виконувати займенники *це, то*. У таких випадках підсилюється семантика предикативного члена, зокрема його вказівка на постійну ознаку особи чи предмета, наприклад: – *Десь п'ятсот – шістсот примірників друкуємо щоразу*.

Але це – краплина в морі (ФСУМ, 1, с. 394); *То не мати, то не жива людина, то – виходець з того світу* (ФСУМ, 1, с. 110).

Вказівні частки *це, то* можуть сполучати підмет і називний предикативний, підсилюючи членування речення на групу підмета і групу присудка, та увиразнювати присудкову функцію фразеологічної одиниці. Проте ці вказівні частки не можуть виражати дієслівних категорій – часу, способу, особи, тому в цьому випадку вони не можуть виконувати роль предикативної зв'язки. Наприклад: *Історія – це свята святих народу, недоторкана для злодійських рук* (ФСУМ, 2, с. 790); *Ковальство – тяжка робота, бити клеветцемілий день – то не жарт* (ФСУМ, 1, с. 289). У наведених реченнях з частками *то, це* виражається категоричність твердження, а своєрідність граматичної структури та значення постійної характеристики у предикативному члені вимагає функціонування його лише у формі називного відмінка.

В українській мові поширені випадки вживання предикативного члена (фразеологізму) у формі називного відмінка з дієсловом-зв'язкою *бути* у формі минулого часу за потреби виразити наявність предикативної ознаки, зарахувати підмет до певного класу ознак, предметів, на зразок *Він був вірний собі* (ФСУМ, 1, с. 131).

Трапляються поодинокі випадки вживання предикативного члена (фразеологізму) у формі називного відмінка з дієслівними зв'язками *вважатися, мати*, які вносять у контекст виявлення відповідних ознак, як-от: *Золтан Репаші, хоч, звичайно, вважав себе враженням в саме серце ...* (ФСУМ, 1, с. 95); *Степан мав дуже гострий зір і пізнавав постаті товаришів ...* (ФСУМ, 1, с. 96).

У позиції іменної частини можуть виступати фразеологічні одиниці у формі непрямих відмінків (без прийменників або з прийменниками), що вимагає подальшого їх лінгвістичного опису та оцінки.

Отже, зазначимо, що різноманітність морфологічних форм іменної частини складеного іменного присудка зумовлена ступенем втрати дієсловом-зв'язкою лексичного значення і типовістю зв'язкової функції дієслова. Учені стверджують, що функція дієслова-зв'язки найбільшою мірою властива передусім дієслову *бути*, а також дієслову *стати* (*ставати*), через те при цих зв'язках роль іменної частини складеного присудка можуть виконувати різноманітні прийменниково-відмінкові форми. Тому складений іменний присудок становить собою смислово-граматичну єдність своїх частин, які виражають одне поняття та предикацію речення, хоч за функціями в

ній виділяється дві частини – дієслово-зв'язка і предикативний член-фразеологізм.

Фразеологічна одиниця у ролі іменної частини складеного іменного присудка передає образно і влучно основне значення ознаки, характерної для підмета, а дієслівна зв'язка служить для вираження граматичних значень присудка – способу, особи, часу і пов'язує іменну частину присудка з підметом. В українській мові предикативний член, виражений іменними фразеологізмами, вживається переважно з дієсловом-зв'язкою *бути* в усіх часових формах, поширені також випадки функціонування іменної частини з нульовою зв'язкою, менш вживаний предикативний член з напівповнозначними дієслівними зв'язками. Відсутність дієслово-зв'язки – це спеціальний спосіб вираження граматичних значень його нульовою формою. У конструкціях з таким присудком інтонація поділяє речення на групу підмета і групу присудка. Складений іменний присудок з дієслівними зв'язками в українській мові є поширеним і досить продуктивним. Найпоширенішою формою предикативного члена (фразеологічної одиниці) є форма називного відмінка, за допомогою якої передається образна, постійна, характерна для підмета (особи чи предмета) ознака.

Тому значний лінгвістичний інтерес становлять фразеологічні одиниці, які функціонують у синтаксичних конструкціях у ролі означень і становлять собою різноструктурні моделі, що характеризуються узагальненим категоріальним значенням якості, тобто за семантикою співвідносяться з прикметниками, становлять клас ад'єктивних фразеологізмів і виступають з функцією атрибутивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова : Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – 2-е вид. доп. і перероб. – Харків : Вища школа, 1983. – 137 с.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Харків : Вища школа, 1983. – 134 с.
3. Демський М. Т. Українські фраземи й особливості їх творення / М. Т. Демський. – Львів – Краків – Париж : Просвіта, 1994. – 63 с.
4. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 280 с.
5. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посібник / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. / уклад. В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993.

*Тетяна Ліщук
(Хмельницький, Україна)*

ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ СТУДІЙ

Початок ХХІ ст. характеризується низкою наукових розвідок, де один і той же об'єкт може досліджуватися різними галузями знань із певною метою. Саме до категорії таких різноаспектних одиниць і належить зовнішність, кожен елемент якої свідчить про внутрішній світ людини, її почуття, погляди й цінності. Зазвичай у зовнішній характеристиці людини виокремлюють такі категорії: фізичні ознаки (фігура, обличчя, характерні прикмети, шкіра і фізичні недоліки тощо), прикраси / дорогоцінності, косметика, аксесуари, одяг, модифікація (елективні зміни тіла) тощо. Крім того, є низка ознак зовнішності, на які звертається увага лише за певних обставин: колір обличчя, гігієна, охайність, написи, емблеми і картинки на одязі, татуювання та інші модифікації, хороший смак, стиль, образ, консерватизм, практичність та екстравагантність, сексуальність, неохайність.

Наявність великої кількості зовнішніх характеристик і сприяє тому, що зовнішність людини сьогодні стає предметом вивчення для різних галузей. Багатофункціональний психологічний процес сприйняття іншої людини, її зовнішніх ознак, співвіднесення їх із її особистісними характеристиками й інтерпретація та прогнозування на цій основі її вчинків вивчає соціальна перцепція. Об'єктом її уваги є лише зовнішні ознаки, серед яких найбільш інформативні – зовнішній вигляд (фізичні дані, одяг) і поведінка (дії, експресивні реакції). Оцінюючи ці ознаки, спостерігач може зробити певні висновки про внутрішні психологічні властивості об'єкта [4, с. 484].

З'ясувати психологічну сутність людини за зовнішніми ознаками частин тіла, виразними рухами та іншими особливостями поведінки людини намагаються такі галузі знань, як фізіогноміка, френологія, хіромантія, астрологія, графологія тощо.

На сьогодні найбільш детально теоретичні основи портретної ідентифікації особи та системи опису зовнішнього вигляду людини

розроблено у криміналістиці (так званий «словесний портрет»). Саме такий аспект в описі людини є найбільш оптимальним у контексті нашого дослідження, особливо при створенні структури концепту «зовнішність людини».

Вчення про ознаки зовнішності людини, їхні матеріальні та ідеальні відображення, методи й засоби їх фіксації і використання для встановлення фактів, які відіграють важливу роль у розкритті та розслідуванні злочинів, називається криміналістичною габітологією, або габітоскопією [1, с. 183].

Кожній людині притаманний комплекс ознак зовнішності, які містять достатній обсяг інформації ідентифікаційного характеру для того, щоб виокремити її зі значної кількості людей. Структура зовнішнього вигляду людини складна й містить у собі систему елементів – частин, деталей зовнішнього вигляду, які можуть бути цілком виразно виділені при візуальному вивченні. У криміналістичній літературі елементи зовнішності класифікують на власні та супутні.

Значне місце у вивченні людини (людства) на всіх історичних етапах розвитку належить антропології. Зокрема, за допомогою певних фізичних ознак (форми волосся, ступеня розвитку третинного волоссяного покриву (вуса, борода), пігментації шкіри та волосся, пропорцій тіла, ваги, зросту, форми носа, довжини та ширини черепа, форми обличчя, а також даних про гени, групи крові, форми зубів, узорів на пальцях та ін.) створюється система об'єктивного визначення антропологічних типів людей в етнічній антропології.

Першу наукову спробу опису українського антропологічного типу здійснив на початку ХХ ст. Хведір Вовк (1847–1918), який зазначав, що українці темноволосі, темноокі, вищі за середній зріст чи високого зросту, брахіцефальні, порівняно високоголові, вузьколиці, з рівним і досить вузьким носом, з порівняно короткими верхніми та довгими нижніми кінцівками.

Отже, етнічний образ зовнішності – це сукупність уявлень і асоціацій, що склалися історично і тому є достатньо стійкими. Вони відображають пізнавальний, соціальний і культурний досвід народу, включають також емоційний, прагматичний та естетичний аспекти його сприймання й оцінки [3, с. 8].

Не залишають поза увагою зовнішність людини й літературознавці та лінгвісти, адже одним із найбільш продуктивних засобів зображення й аналізу внутрішніх якостей головних героїв залишається їхня портретна характеристика. Зокрема,

Т. В. Валюкевич визначає зовнішність людини «як цілісний образ – гештальт, як лінгвально втілену сукупність уявлень про зовнішні анатомічні, функціональні й соціальні ознаки людини» [2, с. 1].

Таким чином, зовнішність людини здавна була об'єктом вивчення різних галузей знань, які намагались довести зв'язок людської душі з навколишнім світом через культуру, соціальні відносини, естетичне сприйняття однієї людини іншою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Біленчук П. Д. Криміналістика (криміналістична техніка) : курс лекцій / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтевський, Г. С. Семаков. – К. : МАУП, 2001. – 216 с.
2. Валюкевич Т. В. Концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ в англійській мовній картині світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. В. Валюкевич. – Харків, 2015. – 20 с.
3. Махній М. Незвичайна антропология : науково-популярний курс / М. Махній. – Чернігів : ЧНПУ, 2011. – 188 с.
4. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник / В. В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.

*Ірина Попко
(Львів, Україна)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКОГО ПАТЕНТУ ЯК РІЗНОВИДУ ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Завдяки швидкому розвитку науки і техніки, перед перекладачами, науковцями, лінгвістами все гостріше постає питання адекватного перекладу науково-технічного тексту, одним з різновидів якого є патент.

Перекладам науково-технічних текстів приділяли увагу такі науковці, як В. В. Коптілов, В. Н. Комісаров, Я. І. Рецкер, В. І. Карабан, О. В. Бурда-Лассен та інші. Вони вивчали закономірності, етапи, види, стилістичні особливості перекладу науково-технічних текстів.

Структура французького патенту включає бібліографічну частину, патентну формулу та опис винаходу. Бібліографічна частина вміщує дані про країну і державну установу, яка видає патент, а також номер патенту, оскільки публікація опису винаходу проводиться після

видачі охоронного документу. Опис винаходу у французькому патенті має назву Brevet invention. Прізвище винахідника і назва підприємства заявника, а також їх адреса завжди вказується в описі французького патенту. В описі вказується номер, повна дата, година та хвилини реєстрації заявлених матеріалів. В описі французького патенту подається дата видачі патенту, а також дата першої публікації в офіційному бюлетені і дата опублікування опису. В описах винаходів поруч з індексами національної патентної класифікації вказуються індекси міжнародної патентної класифікації. У назві винаходу, як правило, не зазначають специфіки винаходу, відсутні умовні позначки та елементи реклами.

Основною функціональною одиницею науково-технічної літератури, як відомо, є термін; він дає найбільш точне, стисле й економне визначення науково-технічного поняття, що є дуже важливим для перекладача при роботі зі словом. Словниковий склад наукової і технічної літератури французькою мовою характеризується різноманіттям і великою кількістю наукових і технічних термінів. Дуже важко провести межу між термінами і загальноживаними словами через їх лексичну багатозначність. Для перекладу французької наукової і технічної літератури важливу роль відіграють словники. Проте відомо, що основний недолік словників полягає в тому, що вони дуже швидко втрачають новизну. Нові поняття, неологізми у сфері науки та техніки виникають за дуже короткий проміжок часу. Основний вихід з цієї ситуації вбачаємо в докладному аналізі описуваного явища і передачі його термінами, що вже є базовими в певній технічній галузі. Перекладач може консультуватися з періодичними друкованими виданнями, на сторінках яких висвітлено актуальні наукові проблеми і найновіші технічні винаходи, та з фахівцями в тій чи тій галузі.

Складна еволюція французької мови сприяла широкому розвитку синонімії, зокрема й лексичної. Одне і те ж поняття можна передати різними словами. У французькій науковій літературі здебільшого використовують синоніми латинського походження, які українською мовою ми зазвичай передаємо зі збереженням латинського кореня.

При перекладі необхідно пам'ятати, що хоч мова французьких науково-технічних текстів є частиною загальнонаціональної мови, тобто використовує спільну лексику і граматику, вона має свій стиль, який відповідає меті і завданню науково-технічної літератури. Тому для перекладача важливим завданням постає збереження цього стилю лексичними засобами своєї мови. Відсутність прямих запозичень з

англійської мови, вживання яких є неприпустимим у зв'язку з наявністю французького відповідника, повага до синтаксису та орфографії французької мови, внутрішній зв'язок між реченнями, наявність повторів та реприз забезпечують характерні особливості наукового тексту у спеціалізованій французькій мові. О. В. Федоров підкреслює, що «стиль наукового тексту дає перекладачеві дуже широкі синтаксичні можливості. Оскільки будова речення тут не відіграє самостійної стилістичної ролі, то у технічному перекладі можливі різноманітні граматичні перебудови й перегруповання, аж до роз'єднання речення на дрібніші частини, сполучення дрібніших частин в єдине ціле» [1, с. 280].

Перед перекладачем патенту як технічного тексту стоять високі вимоги до лексичного матеріалу. Переклад технічних текстів не може бути приблизним, адже може спровокувати неточність, неприпустиму в технічних описах. Будь-яка помилка може мати катастрофічні наслідки. Перекладаючи технічну патентну літературу, перекладач повинен мати не тільки високі лінгвістичні знання, знати технічну лексику з певної галузі, а й структури Франції та Євросоюзу, які відповідають за патентну справу, документацію та всі рівні її подання та затвердження. Оскільки патентування стосується різних галузей науки та техніки, переклад патентної літератури вимагає від перекладача насамперед відмінних знань з тієї галузі науки або техніки, якої, власне, стосується переклад, по-друге, розуміння змісту термінів французькою мовою і знання фахової термінології рідною мовою.

Науково-технічні тексти характеризуються великою кількістю термінів та їх словосполучень, неологізмів, аббревіатур та акронімів. Для адекватного перекладу аббревіатур та акронімів, часто вживаних для означення терміна або організації, потрібно правильно його розшифрувати, перекласти українською і тоді створити відповідну українську аббревіатуру. Наприклад: GGT – Confédération Générale du Travail – ЗКП – Загальна Конфедерація Праці. Деякі акроніми можуть бути просто транскрибовані. Наприклад: L'UNESCO – ЮНЕСКО, інші – розшифровані – FMI (Fond monétaire international) – МВФ (Міжнародний валютний фонд). Разом з українським відповідником акроніма бажано подавати в дужках його повну розшифровану назву.

При перекладі неологізмів і відсутності їх відповідників у словнику найчастіше послуговуються описовим перекладом. Для лексичних трансформацій при перекладі патентної літератури, особливо в описах, найчастіше використовують методи генералізації

та конкретизації понять, тобто перехід поняття виду до поняття роду і навпаки. Досить часто можна спостерігати при перекладі технічного тексту з французької на українську мову явище транспозиції, тобто коли при перекладі замінюють одну частину мови іншою. Іноді використовується антонімічний переклад, пов'язаний зі зміною заперечного речення стверджувальним або навпаки. Питальні речення вживаються дуже рідко, і вони мають здебільшого риторичний характер, а їх практичною метою є зосередження уваги на тих питаннях, які розглядає автор.

Морфологічними особливостями французьких патентних текстів є використання форм теперішнього часу, дійсного способу, дієприкметникових зворотів, безособових та неозначено-особових конструкцій, пасивного стану та герундія. Пасивні французькі конструкції найчастіше перекладаються активними конструкціями.

Синтаксичними особливостями перекладу таких текстів є прямий порядок слів, що зберігається при перекладі, використання складнопідрядних речень, наявність значної частини однорідних членів речення. Але незначні трансформації зміни порядку слів можуть бути спричинені перестановкою обставини чи суб'єктно-об'єктними відношеннями. В описах патентів переважають речення розповідного характеру, інверсія та питальні речення.

У французьких технічних текстах уживається багато безособових та неозначено-особових конструкцій, які при перекладі можуть зазнавати певних трансформацій відповідно до контексту та граматичних правил української мови. При перекладі французьких неозначено-особових речень із займенниками *on*, *vous* використовуються або односкладні неозначено-особові речення, або безособові речення. Уживання особових займенників у патентній літературі невластиве як українській, так і французькій мові.

Отже, для перекладача важливим є знання базової термінологічної системи галузі знань, із якою він працює, і водночас він має постійно стежити за появою нових термінологічних утворень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М. : Филология три, 2002. – 416 с.
2. A brief history of the patent law of the United States [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ladas>.
3. Comprendre-la-propriete [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.inpi.fr/fr/comprendre-la-propriete>

*Наталія Торчинська
(Хмельницький, Україна)*

РОЛЬ ІНТЕРПОЗИЦІЙНИХ РЕМАРОК У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Сучасна лінгвістика характеризується наявністю низки досліджень, присвячених питанням функціонування чужого мовлення у різностильових текстах (А. Багмут, І. Білодід, Н. Гут, П. Дудик, Н. Ладияк, О. Мельничук, Л. Рокіцька, М. Плоткіна, П. Плющ І. Томусяк, М. Чашка та ін.), причому предметом вивчення стають усі структурні елементи: пряма, непряма, невласне пряма мова, слова автора, діалоги, монологи, полілоги тощо.

Мета нашої розвідки – визначити роль інтерпозиційних авторських ремарок у структурі художнього тексту (на матеріалі творів В. Винниченка).

О. Селіванова зазначає, що пряма мова – це не пристосоване до мовлення автора, точно відтворене чуже висловлення, яке здебільшого супроводжується так званими словами автора, що містять інформацію про адресанта прямої мови, іноді і про обставини, джерело фіксації, спосіб такого висловлення [2, с. 508].

Отже, у складі конструкцій із прямою мовою виділяються два функціонально різні складники – слова автора, що належать тому, хто цитує або певним чином коментує чуже мовлення, і власне чуже мовлення, передане без будь-яких змін, зі збереженням властивих йому емоційно-модальних характеристик.

За Г. Чумаковим, типологія авторських уведень визначається низкою факторів: місцем розташування; конструктивно-цільовою спрямованістю; ступенем охоплення реплік; характером основної, власне ввідної частини («ядром введення»); структурою ввідного ядра [3, с. 62].

Із синтаксичного погляду, слова автора можуть оформлятися як простим, так і складним реченням, що стоїть у препозиції (*Але злегка вклоняюсь їй і кажу: – Досить дотепно ви згодились: він мені винен дев'ятсот карбованців* (1, с. 208)), інтерпозиції (*– Нічого, ти не турбуйся!.. – ніяково усміхаюсь я. – Я тільки хотів би побалакати з тобою* (1, с. 248)) або постпозиції (*– О, ні! – ці слова живо й з таким ляком вириваються у мене, що я сам дивуюсь* (1, с. 251)) щодо тих синтаксичних конструкцій, якими передається чуже мовлення.

Окрім традиційних позицій ремарок, науковці також виділяють й інші типи [3, с. 62], що зумовлено індивідуальною авторською манерою письма: кругові (препозиційно-постпозиційні): *Я зітхаю і з досадою кручу головою, як справжній п'яниця. І раптом я чую тихий жіночий голос: – Може, подати чого-небудь, Якове Васильовичу? – Я злякано розплющую очі і швидко підводжусь. Позаду канани сидить Шапочка з книжкою на колінах, без капелюха, як у себе дома* (1, с. 315); перехресні (ввідні слова і пряма мова кілька разів перехреснюються): *– Роздягніться!.. – злякано й тихо каже вона. – Ідіть собі Присю: це до мене!* (1, с. 213); нульові (коли пряма мова вплітається в розповідь без ввідних слів): *Біля її очей виступила фарба, і здається, що очі горять. – Для чого ти втисся до нас?* (1, с. 208) та інші.

Зупинимось на конструктивно-цільовій спрямованості авторських ремарок, тобто на їхньому призначенні. Основна мета більшості слів автора – спеціально вводити пряму мову в палітру тексту, даючи певну оцінку, описуючи обставини мовлення тощо. Проте існує значна кількість таких складників, яка лише з'єднує елементи чужого мовлення, майже не вказуючи на додаткові умови. На нашу думку, таку допоміжну, а не основну функцію, порівняно з іншими типами введень, виконують інтерпозиційні конструкції: *– Атож, атож, весна – кажу я. – Чудесна пора* (1, с. 205); *– Хто скандалить?! – дивується він. – Хто скандалить?! Я?! Це про мене ти?* (1, с. 246); *– Добре! – згоджуюсь я. – Але, коли нема, зараз же смалимо туди. Так?* (1, с. 256).

Зауважимо, що це не означає, що такі одиниці лише з'єднують чуже мовлення, вони можуть нести певну додаткову інформацію, наприклад, вказують на особливість мовлення: *– Ні виграв! – сухо говорить він. – І можу тобі дати триста карбованців на рахунок мого довгу. От, маєш!* (1, с. 237); *– Так кажете, викрасти? – знову неухважно питається Панас Павлович. – Так, так, це звичайно, той...* (1, с. 230); на стан і динаміку рухів героя: *– Ні-ні, голубчику! – злякано кліпає він очима. – Це неможливо. Це цілком неможливо. Шура не згодиться* (1, с. 243); *– Не знаю!! – раптом з люттю випростовується вона і дивиться на мене широкими від злості очима. – Чуєш? Не знаю!* (1, с. 249) тощо.

Здебільшого інтерпозиційні авторські введення побудовані за зразком простого непоширеного або поширеного (переважно обставинами способу дії) та простого ускладненого (відокремленими обставинами та однорідними присудками, означеннями й

обставинами) речення. Якщо ж звернути увагу на порядок слів, то провідною тут є інверсія (*– Панасе Павловичу! – кажу я з притиском. – Постановили ви, а не я ...* (1, с. 257)), особливо у простих неускладнених конструкціях.

Подекуди фіксуємо і складні речення (*– Через те... – вона перестає говорити на хвильку, бо обережно набирає в цю мить кінчиком квачика фарби, – через те, що я принципіально проти розводу. Я стою за незломність шлюбу, Якове Васильовичу* (1, с. 228); *Чудово! – грізно стріпує він головою, від чого кільця підстрибують на спитнілому лобі. – Чудово! Буде з мене, буде!* (1, с. 248)), які розширюють інформацію про мовця або певні події.

Таким чином, можемо говорити, що семантико-синтаксична завантаженість інтерпозиційних ремарок у художніх текстах значно менша, ніж препозиційних та постпозиційних, що зумовлено саме позицією у структурі прямої мови та змістовою неможливістю (подекуди й непотрібністю) розділяти чуже мовлення авторськими репліками, оскільки це може ускладнити сприйняття тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Винниченко В. Оповідання / В. Винниченко. – К. : Наук. думка, 2001. – 440 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
3. Чумаков Г. М. Синтаксис конструкцій с чужою речью / Г. М. Чумаков. – К. : Вища школа, 1975. – 220 с.

*Михайло Торчинський
(Хмельницький, Україна)*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРИКЛАДНОЇ ОНОМАСТИКИ

Традиційно в теорії номінації виокремлюються такі її розділи, як ономастика теоретична, описова, прикладна, когнітивна, типологічна, історична та інші.

Сутність і завдання прикладної ономастики майже ідентично визначаються ономастами протягом досить тривалого періоду.

Зокрема, авторами «Теорії і методики ономастичних досліджень» цей розділ кваліфікується як «особливий напрямок ономастичних досліджень, продиктований щоденними запитами практики»

[3, с. 218], такими як встановлення форм географічних назв для включення їх в атласи і довідники, присвоєння особових імен і функціонування їх у живому мовленні, встановлення єдиної вимови і наголошування власних назв для потреб радіо, телебачення, сцени, встановлення єдиної орфографії онімів в національних літературних мовах, вироблення норм відмінювання власних назв, опрацювання нормативних моделей утворення імен по батькові, назв мешканців за місцепроживанням, прикметників від географічних назв і т. п. [див.: 3, с. 218–219].

Н. В. Подольська теж вказувала, що кодифікаційні проблеми, які стосуються власних назв, розглядає прикладна ономастика – «особливий напрямок ономастичних досліджень, пов'язаний із практикою встановлення форми, наголосу, транскрипції, орфографії, норм відмінювання власних назв, а також зі встановленням нормативних моделей відтопонімних утворень (імен по батькові, назв мешканців за місцепроживанням, прикметників від топонімів і т. п.» [2, с. 96]; дослідниця також підкреслювала необхідність надання консультативної допомоги «у практиці присвоєння назв будь-яким об'єктам, іменування новонароджених дітей (через РАГС). перейменування, ідентифікації імені й особи; це здійснюється, зокрема, через спеціальні довідники особових назв, імен по батькові, прізвищ; довідники старих і нових назв географічних об'єктів» [2, с. 97].

В українському мовознавстві сутність прикладної ономастики і її завдання детально описав Д. Г. Бучко: «Ономастика прикладна – особливий напрямок ономастичних досліджень, пов'язаний з практикою встановлення форми, наголосу, вимови, транскрипції, орфографії, норм відмінювання власних назв. а також установавання нормативних моделей відонімних утворень (назв мешканців за місцем їх проживання. прикметників від топонімів тощо); прикладна ономастика надає консультативну допомогу в практиці надавання власних назв будь-яким об'єктам, називання новонароджених дітей, перейменування географічних об'єктів, ідентифікацією іменувань осіб» [1, с. 140–141].

Як бачимо, у цих дефініціях основні проблеми прикладної ономастики зводяться фактично до кодифікації у системі пропріальних одиниць. Конкретизуються кодифікаційні стандарти у низці завдань, які ставляться і перед вітчизняною ономастикою зокрема, й усім суспільством загалом.

Вважається, що «для української ономастики найактуальнішими є такі суспільні проблеми: 1) стандартизація географічних назв, особливо мікротопонімів; 2) передача українською мовою іншомовних назв і навпаки; 3) відновлення історичних топонімів, зокрема ойконімів та урбанонімів; 4) дерусифікація українських топонімів й антропонімів; 5) дотримання державного статусу української мови ... в системі онімної номінації, особливо у фірмонімії» [4, II, с. 423].

Для вирішення вказаних вище потреб прикладна ономастика має різноманітні прийоми досліджень, такі як мовна атрибуція окремих пропріативів, текстологічний аналіз, класифікація онімів, реконструкція відсутніх пропріальних форм, структурний аналіз, аналіз варіантів власної назви з метою розмежування подібних форм різних онімів та зведення воєдино окремих варіантів одного і того самого оніма, підрахунки частотності пропріальних одиниць і багато інших технічних прийомів [див.: 3, с. 219].

Якщо об'єднати всю інформацію, що стосується передусім правопису пропріальних одиниць, то можна стверджувати: незважаючи на звернення уваги на орфографію багатьма вітчизняними мовознавцями, досі залишаються невирішеними насамперед дві проблеми: численні порушення мовного законодавства в Україні щодо функціонування пропріальних одиниць та суперечливість окремих теоретичних положень, які переважно стосуються написання онімів з великої або малої букви, а також деяких інших правописних питань.

Таким чином, кодифікація у системі онімів в цілому передбачає встановлення їхніх нормативних форм, що, зокрема, ґрунтується на правописі та вимові власних назв, опрацювання способів передачі іншомовних пропріативів засобами рідної мови, вироблення системи відмінювання онімів і утворення відонімних похідних.

Більш докладний аналіз цих питань слід здійснити в наступних публікаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бучко Д. Г. Словник української ономастичної термінології / Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. – Х : Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
2. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 192 с.

3. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская; отв. ред. А. П. Непокупный. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
4. Studia Slavica : збірник наукових праць / [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – Випуск 9: Ономастика. Антропоніміка. – 356 с.; випуск 10: Ономастика. Топоніміка. – 464 с.

*Світлана Харченко
(Київ, Україна)*

КРИТЕРІЇ СИНТАКСИЧНОЇ ПРАВИЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Призначення критеріїв встановлення синтаксичної норми – засадниче: з одного боку, допомогти мовцеві оцінити та визначити, які граматичні форми, синтаксичні конструкції нормативні (правильні), а які – ненормативні (неправильні, помилкові), з іншого, дає підстави кодифікаторам кваліфікувати ту чи ту варіантну синтаксичну конструкцію як нормативну.

У науковій літературі, присвяченій питанням культури мови, натрапляємо на різні переліки критеріїв встановлення норми.

Наявність кількох критеріїв для встановлення літературної мови зумовлена тим, що в жодній мові не існує однієї універсальної засади мовної правильності. Саме тому для надання синтаксичній конструкції статусу нормативної застосовують сукупність часткових критеріїв, які між собою часом конфліктують. Одночасно важливо визначити, які критерії в кожному окремому випадку найважливіші і найістотніші, однак ситуативна сукупність критеріїв тільки ускладнюватиме процес синтаксичного унормування мови.

Традиційно визначають такі критерії літературної норми, як 1) територіальний критерій (культурно-історичний), 2) критерій авторитетних письменників, 3) критерій визнаних зразків, 4) критерій мовної традиції, 5) критерій відповідності законам мови, системі, структурі мови, 6) критерій поширеності (статистичний), 7) національний критерій, 8) формально-логічний критерій, 9) естетичний критерій [1; 2]. Уперше критерії літературної мови і в Україні, і СРСР окреслив М. Сулима 1928 року в статті «Проблеми літературної норми в українській мові» [3, с. 137].

Деякі з цих критеріїв, враховуючи історичні умови розвитку української мови, не є повністю об'єктивними: чи можливо застосувати ці критерії, наприклад, до синтаксичних конструкцій «чим ... тим» «орудний відмінок + предикатив на -но, -то», пасивних структур, які є поширеними, мовною традицією підтримувані (спочатку примусово, а потім за звичкою) протягом останніх 80-ти років, є визнаним зразком тощо. Адже в 1933 році в «Резолюції Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній» проголошено: «Конкретно до цих націоналістичних рецептів належать наприклад: 1. Усування оруд, відмінка дієвої особи при формах на -но -то при пасивних присудках і атрибутах. Тип: «це зроблено мною», «затверджено з'їздом», «затверджений з'їздом». [...] 11. Безоглядне усування нормальних в укр. мові порівняльних конструкцій типу: чим... тим, чим... то, (о) скільки... (о) стільки» [4, с. 149–150]. А методологічними засадами граматичного унормування визнано таке: «а) дослідження провадити єдино-правильною [так у тексті. – В. К.] діалектично-матеріалістичним методом, всебічно вивчаючи мовні факти й джерела, відкидаючи, як антидіалектичний, суб'єктивно-ідеалістичний прийом тенденційного добору джерел і довільної інтерпретації їх (практика нацдемівських шкідників); б) досліди граматичних явищ мусять бути спрямовані на виявлення й пізнання специфіки мовних фактів у всій різноманітності їх функціонування, отже і на доцільне (з погляду мовної політики пролетаріату) використання їх» [4, с. 152].

Крім того, цей перелік не передбачає критерії, які б охоплювали низку нових тенденцій використання мови – масмедіа, інтернет, адже українська мовна ситуація, як і інші, характеризується лібералізацією (що межує з байдужістю до правильності мовлення) стилів спілкування, комерціалізацією культурної сфери і комп'ютеризацією спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Культура мови: від теорії до практики : монографія / Любов Струганець [та ін.] ; [за ред. Л. Струганець]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. – 215 с.
2. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль / М. М. Пилинський. – К. : Наук. думка, 1976. – 288 с.
3. Сулима М. Проблема літературної норми в українській мові / Микола Сулима // Шлях освіти. – 1928. – № 4. – С. 132–143.

4. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду : документи і матеріали / упоряд.: Л. Масенко та ін. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 399 с.

*Наталія Шарманова
(Кривий Ріг, Україна)*

СОЦІАЛЬНА ДОМІНАНТА ЛІНГВОКОГНІТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ МАСМЕДІЙНИХ КЛІШЕ)

Новітній український масмедійний дискурс орієнтований на позиціонування України у світі й віддзеркалення внутрішніх суспільно-політичних тенденцій, соціокультурної ситуації, що характеризується повною відрефлексованою установкою на представлення різних суспільних практик.

Сучасний медіадискурс «конститує соціальну реальність, приписуючи значення як соціальним, так і фізичним об'єктам. Дискурс не є відображенням соціальних стосунків, він сам становить систему соціальних відношень» [1, с. 104]. Соціальна домінанта є однією з найважливіших дискурсивних категорій масмедіа. М. А. Кормиліцина й О. Б. Сиротиніна зазначають: «Будь-який текст передає інформацію, але не в будь-якому вона є соціально значущою, проте у ЗМІ це обов'язкова умова його поширення» [4, с. 8]. Вивчаючи особливості відображення соціальної диференціації мови в текстах ЗМІ, яка не тільки окреслює специфіку сфери масової комунікації, а й дає змогу інтерпретувати «загальну картину соціальної диференціації національної мови певної епохи в тому вигляді, як вона постає крізь дзеркало mass-media» [5, с. 241], О. Какоріна стверджує, що нині загальний журналістський прийом чергування стандарту й експресії є справді актуалізованим. Подібна тенденція детермінує «постійне переключення коду» [5, с. 255], і зокрема, у світлі теорій продукування – отримання інформації задля осмислення тих чи тих питань, пов'язаних із масовою комунікацією.

Успішна реалізація обміну інформацією, яка відображає процеси номінації суспільно значущих явищ, визначається використанням у вітчизняних медіа стандартних знакових одиниць.

Вивчення когнітивних механізмів стереотипізації (клішування), які забезпечують якісну лінгвалізацію інформації та формування самого медіаконтенту, варто розглядати з позиції сучасної когнітивної науки. «Когнітивний підхід дає змогу розглядати медіатексти не лише

як окремі витвори мовлення, а і як результат спільної діяльності людей та організацій, залучених до виробництва й поширення інформації» [2, с. 180]. У центрі уваги лінгвокогнітології знаходиться своє вирішення низка важливих проблем, які впливають на створення, сприймання й розуміння текстів масової інформації, міфологізація дійсності і т. п. [2; 3 та ін.].

Кліше реалізуються шляхом відтворювання та спрямовані до насичення й самонаповнення інформаційного простору, що дає змогу учасникам масової комунікації адекватно досягати поставленої мети.

Підхід до кліше як до лінгвем, актуалізація яких пояснюється лише автоматичністю їх використання у процесі комунікації, інертністю в лінгвокогнітивному оперуванні, економією мовних і творчих зусиль, шаблонністю людського мислення шляхом відмови від добору оригінальних засобів мовного вираження тощо, відображає тільки їх негативну кваліфікацію.

Мовні кліше є готовими одиницями комунікації, що завжди містяться в ментальному лексиконі комуніканта. Ці мовні знаки репрезентують когнітивну діяльність комунікантів – складну гру складного мовного механізму людини в умовах певного моменту (Л. В. Щерба).

У новітніх українських масмедіа широко використовуються готові мовні одиниці, наприклад: *Перші дізнаються першими* (ТСН, канал «1+1», 16.09.2008); *Армія з народом* (гасло з реклами «565» на підтримку Української армії, березень – квітень 2014); *Герої не вмирають* («Час новин», 5-й канал, 17.06.2014); *Не будь байдужим* («Вікна», канал СТБ, 05.03.2015).

Відтак масмедійні кліше є «засобом стереотипізації свідомості: вони легко занурюються у свідомість аудиторії, бо є короткими, широко цитованими засобами масової інформації, які запам'ятовуються, тому відтворюються автоматично, без особливих мисленнєвих зусиль» [Стриженко 1980, с. 86]. Порівняємо: *Життя триває* (ТСН, канал «1+1», 19.09.2008); *Дорого жити* («События дня», канал «Україна», 04.06.2014); *Якість життя* («Ранок», канал ІНТЕР, 15.12.2016) тощо.

Отже, дискурс масової комунікації має властиві тільки йому знаки номінації певної суспільно-політичної й соціокультурної інформації. Експліцитне маркування масової інформації за допомогою постійно відтворюваних мовних одиниць репрезентує соціальну домінанту цих знаків, які комунікант у процесі механізмів

породження / сприймання медіатексту активізує з ментального лексикону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богатова О. А. Особенности образов «финно-угорских» республик в политическом дискурсе органов государственной власти (на примере Республик Марий Эл, Мордовии и Удмуртской Республики) / О. А. Богатова // Известия Саратовского университета. Нов. сер. Сер. Социология. Политология. – 2015. – Т. 15, вып. 2. – С. 104–107.
2. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиатекстов : Опыт исследования современной английской медиаречи : [монография] / Татьяна Георгиевна Добросклонская. – [4-е изд.]. – М. : КРАСАНД, 2013. – 288 с.
3. Завгородня Л. В. Стереотипи породження та сприймання журналістського твору (на матеріалі газетних текстів) : автореф. дис. на здобуття наукового ступен канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / Л. В. Завгородня. – К., 2003. – 19 с.
4. Кормилицына М. А. Язык СМИ : [учеб. пособие] / М. А. Кормилицына, О. Б. Сиротинина. – [2-е изд., стер.]. – М. : Флинта : Наука, 2015. – 92 с.
5. Современный русский язык : Социальная и функциональная дифференциация : [монография] / [А. В. Занадворова, Е. В. Какорина, М. В. Китайгородская и др.] ; отв. ред. Л. П. Крысин / Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 565 с.

*Світлана Шило
(Черкаси, Україна)*

ПІДХОДИ ДО ПОТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ

Дослідники неодноразово акцентували на багатоаспектності явища модальності, зауважуючи, що «напевно, немає іншої категорії, про мовну природу й склад часткових значень якої висловлювали б таку кількість різноманітних і суперечливих думок» [1, с. 37]. Значний внесок у дослідження модальності зробили такі вчені: Ш. Баллі, О. І. Беляєва, В. В. Виноградов, Л. С. Єрмолаєва, А. П. Загнітко, Г. О. Золотова, В. З. Панфілов, Р. Л. Ярцева та ін. Однак явище модальності залишається об'єктом дослідження багатьох лінгвістів, оскільки модальні слова і словосполучення постають одним із найсуперечливіших розрядів слів, що й привертає увагу дослідників.

Мета розвідки – проаналізувати різні підходи до розуміння категорії модальності, з'ясувати систему поглядів на її статус і типологію, виокремити диференційні ознаки об'єктивної і суб'єктивної модальності.

Складність змістової природи модальності спричинила неоднозначність трактування цього поняття. Парадигма дослідження категорії модальності охоплює такі підходи: семантичний (В. В. Виноградов, Г. В. Колшанський, І. Б. Хлебнікова), синтаксичний (В. Г. Гак, І. Р. Вихованець, М. В. Мірченко, Л. С. Єрмолаєва), граматичний (Р. О. Будагов), функційно-комунікативний (І. Р. Гальперін, С. Т. Шабат-Савка) та ін.

У великому енциклопедичному словнику модальність (від лат. *modus* – міра, спосіб) витлумачена як функційно-семантична категорія, що виражає різні види відношення висловлення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлення [9, с. 303].

О. О. Селіванова кваліфікує модальність як категорію мови й мовлення, що виражає реальні / ірреальні відношення висловлення до дійсності або суб'єктивну кваліфікацію повідомлення мовцем [7, с. 383]. О. С. Ахманова акцентує увагу на її сутності як поняттєвої категорії зі значенням ставлення мовця до висловлення та відношення висловленого до дійсності [1, с. 237].

Узагальнене визначення модальності пропонує А. П. Загнітко, акцентуючи на різних підходах до розуміння цього поняття. Модальність постає і як граматична категорія (інколи її кваліфікують як семантико-граматичну (граматико-семантичну), семантичну) багатоаспектна категорія, що виражає відношення змісту висловлення до дійсності та оцінку цього відношення з боку того, хто говорить (або пише) [4, с. 247]. У річищі функційного підходу модальність витлумачена як функційно-семантична мовна категорія, «що є носієм різних видів відношення повідомлень до дійсності, мовця до того, про що він повідомляє слухачеві (як до *правдивого / неправдивого, гарного / поганого, реального / ірреального, можливого / неможливого* тощо)» [Там само].

Сучасна концепція категорії модальності пов'язана з поділом її на об'єктивну та суб'єктивну. Об'єктивну модальність уважають інваріантом, а основними засобами її вираження слугують категорії способу та часу. Значення, що відображають ставлення мовця до змісту висловленого, позначають терміном «суб'єктивна модальність». Основними засобами вираження останньої є інтонація,

модальні слова, дієслова, частки, вставні слова і словосполучення, порядок слів тощо. Така диференціація представлена у працях В. М. Бондаренка, Л. С. Єрмолаєвої, А. П. Загнітка, Г. О. Золотової, Н. Ю. Шведової та ін.

Незважаючи на спільну концепцію дослідників, наявні деякі особливості трактування. Зокрема, Н. Ю. Шведова, розмежовуючи об'єктивну і суб'єктивну модальність, до модальних значень зараховує лише об'єктивно-модальні, тобто значення відношення того, про що йдеться (повідомлюваного), до реальності. Водночас дослідниця зауважує, що модальними можна вважати й ті значення, які виражають ставлення мовця до повідомлюваного, тобто суб'єктивно-модальні значення [8, с. 215]. Л. С. Єрмолаєва виокремлює внутрішню та зовнішню модальність. Узявши до уваги категорію способу, дослідниця констатує, що «в системі дієслівних способів реальними постають не лише дії, що відбулися, а й такі, які відбуваються в певний відрізок часу, а також дії, реальність яких можлива, бажана, необхідна або ж допустима» [3, с. 98]. Ірреальність як значення об'єктивної модальності відображає відношення змісту речення до дійсності й засвідчує, що виражена дія з погляду мовця у визначений проміжок часу не реалізована або не може бути реалізована [Там само, с. 99].

Прихильником вузького тлумачення категорії модальності є М. В. Мірченко, який характеризує її як одну з підкатегорій предикативності (поряд із часом та способом), що виражає відношення реченнєвого змісту до дійсності з погляду реальності й ірреальності [5, с. 187]. В описі взаємозв'язків дослідник ототожнює поняття «спосіб» та «модальність».

А. П. Загнітко диференціює модальність на такі різновиди:

- 1) гіпотетична (семантика, що виражає невпевненість мовця в реальності повідомлення, лише її можливість, припущення);
- 2) ірреальна (один із полюсів модальності; опис ситуацій, що не мають, не можуть або не повинні мати місця в реальному світі);
- 3) реальна (виражає впевненість мовця в реальності повідомлення);
- 4) оцінна (один із полюсів модальності, основний «егоцентричний» механізм природних мов: модальні компоненти дають змогу не просто описати світ «як він є», але подавати суб'єктивний образ світу – світ, пропущений крізь призму свідомості та сприйняття мовця);
- 5) негативна (подання змісту висловлення як такого, що не відповідає дійсності);
- 6) предикатна (різновид модальності, виражений лексикою з модальним значенням, що входить до складу присудка: *повинен*,

змушений, зобов'язаний; могли, хотіти; треба, слід та ін.); 7) об'єктивна (обов'язкова ознака висловлення, одна з категорій, що виражає відношення висловлення до дійсності як реальне або нереальне (ірреальне) і формує предикативну основу речення); 8) суб'єктивна (факультативна ознака висловлення, що вказує на ставлення мовця до змісту висловлення) [4, с. 247–250].

Отже, огляд вітчизняної та зарубіжної літератури дає підстави констатувати, що в сучасному мовознавстві існує декілька підходів до інтерпретації модальності. Складність змістової природи цієї категорії прогнозує можливість її лінгвістичного аналізу на різних рівнях. Урахування різноманітних аспектів лінгвістичної теорії сприятиме кращому розумінню процесу творення модальності висловлень, точнішій диференціації категорій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энциклопедия, 1969. – 608 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1955. – 416 с.
3. Ермолаева Л. С. Типология системы наклонения в современных германских языках / Л. С. Ермолаева // Вопросы языкознания. – 1977. – № 4. – С. 97–106.
4. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Т. 2 – 350 с.
5. Мірченко М. В. Модальність як комунікативно орієнтована категорія речення / М. В. Мірченко // Граматика слова і граматика мови : зб. наук. пр. до ювілею д.ф.н., проф. І. Р. Вихованця. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 175–190.
6. Панфилов В. З. Категория модальности и её роль в конструировании структуры предложения / В. З. Панфилов // Вопросы языкознания, 1977. – № 4. – С. 37–38.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Шведова Н. Ю. Русская грамматика / Н. Ю. Шведова. – М. : Наука, 1982. – 709 с.
9. Языкознание : большой энциклопедический словарь / глав. ред. : В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 668 с.

ЛІНГВОДИДАКТИКА

*Галина Ага-заде
(Баку, Азербайджан)*

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ОБУЧЕНИЯ

В процессе обучения украинскому языку не последнюю роль играет воспитательное воздействие на студентов, которое заключается в широком использовании текстов познавательного и воспитывающего характера. Возможности развивающего характера изучаемых дисциплин по украинскому языку связаны с работой над текстами, которые обогащают студентов информацией об истории Украины, ее национальных обычаях, о дружбе, любви, благородстве, достоинстве, о языке, его значении в жизни народа, о призвании человека. Поэтому подбор текстов производится очень тщательно, с учетом всех требований, необходимых для получения желаемого результата. Немалую воспитательную ценность имеют тексты типа: «Солов'їна мова», «Показник культури людини», «Культура мовлення», «Учіться спілкуватися», «Усвідомлення рідної мови» и др., которые позволяют студентам выразить свое отношение к тем или иным фактам, событиям, героям, их характерам и поступкам.

Эффективным средством воспитания обучающихся является создание на занятиях по украинскому языку речевых ситуаций, имеющих определенную воспитательную направленность: ситуации, связанные с добросовестным отношением к труду, защитой родной природы, готовностью помочь попавшему в беду человеку и т. д. Особенно полезны ситуации, которые предполагают выбор действий и поступков и – шире – определенной линии поведения.

При обучении украинскому языку в азербайджанской аудитории с помощью различных средств и приемов одновременно должна активизироваться мыслительная деятельность обучающихся. Для формирования аналитических и синтетических умений целесообразно использовать упражнения с заданиями типа: выделить, сгруппировать, дифференцировать явления языка, объединить, дополнить, составить, соединить их. Такие задания целесообразны также в работе над связным текстом: деление текста на смысловые отрезки, вычленение наиболее значимых суждений в смысловых единствах, ответы на вопросы по анализу содержания текста,

составление плана пересказа или изложения, установление связей между смысловыми отрезками текста, составление или восстановление текста по опорным словам и выражениям.

*Людмила Гандзюк
(Тутьчин, Україна)*

РОЛЬ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО З ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

*Всі знання виростають з одного коріння –
навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки,
а тому повинні вивчатися у зв'язках.
Я. А. Коменський*

Методика викладання, як і вся дидактика, переживає сьогодні складний період: проходить реформа старшої школи, яка торкається загальноосвітньої підготовки студентів у ВНЗ I–II р.а. Гостро постає питання методичної майстерності викладача, здатного творчо підходити до організації навчального процесу, здійснювати інтеграцію різних предметів.

Сьогодні змінюється і роль викладача: від інформативної ролі до ролі керуючої та стимулюючої. У процесі надання студентам загальноосвітньої підготовки важливим є сформулювати у молодого покоління єдине уявлення про культуру, суспільство і їхнє місце в ньому.

У практиці розвитку освіти постало питання про інтегрований підхід до викладання різних предметів у вищих навчальних закладах України. Впровадження інтегрованих занять дозволяє збагатити навчальний процес за змістом і формою, показати взаємозв'язок процесів і явищ, а також полегшити студентам підготовку до ЗНО.

Проблему інтеграції навчальних занять та міжпредметних зв'язків у навчанні досліджували як викладачі-практики, так і науковці, зокрема О. Біляєв, О. Акуліна, В. Семещук, В. Бевз, О. Ковальчук, І. Ковальчук та ін. [5].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу визначити, що інтегроване заняття – це таке заняття, що проводиться з метою розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах, тобто інтегроване заняття «ґрунтується на поєднанні знань, здобутих

з різних навчальних предметів, яке допомагає сприймати навколишній світ як єдине і неподільне ціле». Виникають питання: у чому перевага таких занять? Наскільки вони виправдані й розвинені сучасною методичною наукою? Це сприяє, на думку О. Куцевол [3], «інформаційному збагаченню сприймання, розвиткові мислення і почуттів учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що дає змогу з різних боків пізнати якесь явище, поняття, досягнути цілісності знань».

Завдяки інтеграції здійснюється особистісно зорієнтований підхід до навчання. Таким чином, студент сам може обирати для себе «опорні» знання з різних предметів із максимальною орієнтацією на суб'єктивний естетичний, культурний досвід, що склався у нього під впливом як попереднього навчання, так і завдяки більш широкому ознайомленню з навколишньою дійсністю [1]. А це, своєю чергою, об'єднує знання різних навчальних предметів, підсилює їх і в потрібний момент відновлює. Студент, готуючись до зовнішнього незалежного оцінювання, не вдається лише до зазубрювання матеріалу, назв творів, імен персонажів тощо, а осмислено інтегрує знання, стимулює своє творче мислення, виявляє уміння розуміти й інтерпретувати твори, логіку літературного процесу, мову мистецтва.

О. М. Біляєв у статті «Інтегровані уроки рідної мови» поділяє міжпредметну інтеграцію на повну і часткову [2].

На основі часткової міжпредметної інтеграції й будуються інтегровані заняття. Розрізняють інтеграцію за змістом (залучення навчально-пізнавального матеріалу з інших, споріднених дисциплін) та за способами пізнавальної діяльності (спостереження, дослідження, мислення, мовлення).

У формах і методах проведення інтегрованих занять застосовуються різні способи інтеграції, перевага ж віддається то одному, то іншому – залежно від теми, мети заняття та від рівня підготовки студентів.

Основними ідеями інтегрованого навчання є:

- ✓ особистісна спрямованість;
- ✓ формування узагальнених дисциплінарних структур і способів діяльності;
- ✓ пріоритет основних мотивів у навчанні;
- ✓ системність у навчанні;
- ✓ проблемність навчання;
- ✓ рефлексія діяльності;
- ✓ діалогічність.

Під час проведення інтегрованих занять викладачеві доводиться самотійно визначити, яка мета цього інтегрованого заняття, як він сприятиме цілісності навчання, формуванню знань на якісно новому рівні.

Мета занять, побудованих на інтегрованому змісті, – створити передумови для різнобічного розгляду повного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивно емоційного ставлення до пізнання.

Культурно-мистецьке життя міських та сільських громад потребує нині спеціалістів із достатньою професійною підготовкою, практично зорієнтованих, які вміють і теоретично, і творчо мислити, а головне – практично матеріалізувати задумане з урахуванням культурних проблем нашого суспільства. Вимоги сучасного і перспективного ринку праці змушують нас, педагогів, вносити корективи у стандартні технології навчання.

Інтеграція – це взаємопроникнення двох або більше предметів. Саме тому на одному занятті рівнозначно не можуть бути представлені література й історія, мова й народознавство. Одному з них необхідно потіснитися, увібравши в себе інший, або по-новому розкритися.

Проводячи інтегроване заняття, можна використати такий алгоритм (взаємопроникнення): зміст навчального матеріалу – опора на наукову інформацію інших навчальних предметів + опора на попередній матеріал – міждисциплінарні зв'язки = єдність матеріального світу.

Під час планування інтегрованих занять слід звернути увагу на необхідність:

- правильно визначити головну мету заняття (поєднуються блоки знань);
- взяти зі змісту дисциплін ті відомості, що необхідні для реалізації мети;
- установити значну кількість зв'язків у змісті навчального матеріалу;
- планувати частини інтегрованого змісту так, щоб стати необхідною ланкою заняття й отримати остаточне завершення;
- ретельно обирати методи і засоби навчання, визначати навантаження студентів на занятті.

Структурою інтегрованого заняття є: вступ (мета, постановка завдання, актуалізація); основна частина, яка передбачає різні

варіанти – семінар, дискусія тощо; висновок (відповіді на проблемні питання, підбиття підсумків роботи студентів (рефлексія), домашнє завдання).

Основна частина інтегрованого заняття є найбільш варіативною, тому що містить у собі різноманітний зміст досліджуваних об'єктів, що вимагають різних методів навчання й організації пізнавальної діяльності студентів. Інтегровані заняття мають значні можливості. Тут студенти мають можливість здобути глибокі й різноманітні знання із загальноосвітнього і професійного курсів, використовуючи інформацію навчальних дисциплін, зовсім інакше осмислюючи події, явища.

У підготовці молодших спеціалістів галузі знань «Культура і мистецтво» можлива, доцільна й необхідна інтеграція гуманітарних, суспільних дисциплін із дисциплінами фундаментального та професійно орієнтованого спрямування.

Робота в мистецькому закладі дає можливість інтегрувати заняття української мови та літератури з дисциплінами профільного циклу.

Провівши інтегровані заняття з української літератури за темою «Друга світова війна у творах українських письменників» (українська література, дитяча література, зарубіжна література, історія, народознавство, культурологія та ін.), бінарне заняття з української та зарубіжної літератур на тему «Імпресіонізм як явище мистецтва. Особливості стилю в малярстві, українській та зарубіжній літературах» (українська та зарубіжна літератури, художня культура), переконалися, що у процесі роботи активізується пізнавальна діяльність студентів. Вони мають можливість продемонструвати свої творчі здібності під час виконання випереджувальних завдань, пов'язаних із суміжними дисциплінами, з музичним, декоративно-прикладним мистецтвом, з історією мистецтв, народознавством, культурологією, історією чи світовою літературою.

Залежно від кількості предметів і видів діяльності студентів інтегровані заняття можуть бути різних видів: лекція, екскурсія, кіно-заняття, дослідження, практична робота, семінар, конференція, ділова гра та інші, що поєднують методику викладання літератури з історією, суспільними дисциплінами, з народознавством та українознавством, з багатьма видами образотворчого мистецтва, музикою. У процесі такої інтеграції виробляється чимало спільних чи близьких прийомів аналізу мистецьких явищ, глибокого розуміння літературного процесу, світогляду письменника, відображених у художньому творі подій та персонажів. Відбувається глибоке і повне

осмислення жанрової своєрідності твору в поєднанні з особливостями національного характеру, світогляду, ментальності населення України, його побуту, традицій, звичаїв, обрядів, вірувань тощо на рівні крос-культурних взаємодій [4]. Студенти активізують розумову діяльність, розширюють свій світогляд, виявляють творчі інтереси, а також здібності, широко і всебічно обґрунтовують власну точку зору, вчаться проводити експерименти, дослідження, моделюють різні варіанти вирішення визначених питань, розв'язання творчих проблем, мають можливості для самовираження і самовдосконалення.

За умови впровадження в новій українській школі об'єднаних курсів інтегровані заняття мають особливу цінність. Вони є результативнішими за традиційні, дають можливість викладачу визначити рівень знань, творчі здібності та індивідуальні можливості кожного студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акуліна О. Інтегроване заняття – одна з форм нових інформаційних технологій / О. Акуліна // Освіта. Технікуми, коледжі. – 2002. – № 1. – С. 3–7.
2. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі / К. Баханов. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 160 с.
3. Куцевол О. Особливості творчої методичної діяльності вчителя літератури / О. Куцевол // Дивослово. – 2006. – № 12. – С. 17–22.
4. Семещук В. Альтернативні методи використання міжпредметних зв'язків на заняттях з історії: проблеми і перспективи / В. Семещук // Освіта. Технікуми, коледжі. – 2004. – № 1 (7). – С. 38–43.
5. Сокальська О. Бінарні та інтегровані заняття як засіб полегшення переходу до кредитно-модульної технології навчання та оптимізації навчально-виховного процесу в коледжах / О. Сокальська // Організація навчально-виховного процесу: Досвід роботи у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації. – 2006. – Вип. 6. – С. 22–25.

*Світлана Крижановська
(Умань, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ РІДНОЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сьогодні диктує умови, коли практичне володіння тільки однією мовою звужує перед людиною шляхи її реалізації та самореалізації. Проблема вивчення англійської мови особливо гостро

стоїть у сільській місцевості, де ті, хто її вивчає, стикаються насамперед з відсутністю так необхідного мовного оточення, англійської літератури, технічних засобів для вироблення орфоепічних навичок, урешті-решт із часом, який потрібно знайти з-поміж завдань для ведення присадибного господарства. Проте не тільки це впливає на рівень підготовки учнів. Мабуть, усе розпочинається із ключового для батьків запитання: з якого віку доцільно вивчати англійську мову? Чи опанує дитина чужу мову, не знаючи рідної? Які види, форми і методи навчання застосовувати, щоб дитяча психіка сприйняла, чого від неї хочуть, і запустила внутрішні механізми сприймання, запам'ятовування, мислення та ін.

Як учитель-практик вважаю, що вивчення англійської мови доцільно розпочинати з початкової ланки школи. Проте необхідно пам'ятати, що перехід до навчання дітей англійської мови в початковій школі створює зовсім іншу психологічну ситуацію. Однією з найважливіших функцій початкового навчання слід вважати формування навичок і вмінь навчальної діяльності. Саме в молодшому шкільному віці дитина оволодіває системою операцій, необхідних для успішної навчальної діяльності на наступних етапах. При цьому важливо, щоб пропонована для засвоєння система не носила характеру алгоритму: розум дитини має залишатися гнучким, самостійним, творчим, а не бути закутим у строгі рамки універсальних приписів.

Формування навичок і вмінь навчальної діяльності нерозривно пов'язане ще з двома функціями навчання: оволодінням навчальним матеріалом і формуванням уміння вільного переходу від навчальної до позанавчальної діяльності, вміння переходу від рішення системи навчальних завдань до орієнтування у проблемних ситуаціях реальної дійсності, розпізнавання і вирішення завдань, які постають перед нею, адже кінцевою метою навчання англійської мови завжди є реальне життя.

Ми вчимо дитину бути повноцінним членом суспільства, активно, грамотно і творчо брати участь у соціальній діяльності. Однак ця мета навряд чи буде досягнутою, якщо в навчанні англійської мови недостатньо реалізується особистісно творча функція навчання. Вона особливо важлива саме для початкової ланки освіти, бо саме в молодшому шкільному віці закладаються основи особистості.

На нашу думку, однією з основних функцій початкового навчання англійської мови є функція опори на матеріал у поетапному

розвитку дитини. Мало дати школяреві взагалі деякий набір або систему знань, передати йому соціальний досвід. Це необхідно робити в такій послідовності, з таким вибором, у такому дозуванні, щоб ключові, поворотні точки розвитку дитячого інтелекту та загалом розвитку вищих психологічних функцій були забезпечені необхідним і достатнім матеріалом. Ця вимога особливо часто порушується в навчанні іноземної мови.

Вивчення англійської мови з психологічної точки зору – це складний процес формування в корі головного мозку нової мовної системи, яка починає співіснувати і постійно взаємодіяти з уже виробленою системою рідної мови, відчуваючи на собі її інтерферуючий вплив.

У рідній мові всі компоненти мовного комплексу вже складають єдину програму нервових зв'язків. Досягнення ж подібних результатів в англійській мові можливе лише за створення умов, які забезпечать інтенсивне функціонування мовленнєвих подразників у перші роки засвоєння мови.

Вважаємо, що психологічною основою для оволодіння мовою в нашому дитинстві є не пам'ять, зокрема механічна, а мовна вроджена функція. І саме ця функція дозволяє вирішити первинну і найголовнішу проблему в оволодінні дитиною мовою. Функція ця синтезує в собі всі необхідні психічні властивості для обробки мовного потоку. Природна мовна функція наділена специфічними особливостями. Перша полягає в тому, що її діяльність обмежена в часі (приблизно до 9–11 років життя дитини вона припиняє свою роботу). Ось чому з такою легкістю відчуває дитина мову і чому так важко їй засвоїти другу мову вже після того, як мовна функція припинила свою діяльність. Друга особливість мовної функції: дитина має змогу на базі мовної функції і при наявності різномовних середовищ, кожне з яких стає для неї життєво важливим, оволодіти декількома мовами, не змішуючи їх одну з одною, якщо люди, які спілкуються з дитиною, самі не роблять цього.

Навчання англійської мови має бути орієнтоване на психофізіологічні вікові особливості дітей. Дослідники вважають, що спеціальні заняття можна починати проводити з дітьми 3–10 років, до трьох – безглуздо, після десяти – марно сподіватися на позитивний результат, який можливий лише для незначної частини учнів, тих, хто володіє комунікативними та лінгвістичними здібностями вище середнього рівня.

Найкраще розпочинати вивчення англійської мови в 5–8 років, коли система рідної мови дитиною вже досить добре засвоєна, а до нової мови вона ставиться свідомо. Саме в цьому віці ще мало штампів мовної поведінки, легко по-новому «кодувати» свої думки, немає великих труднощів при вступі в контакт з носіями англійської мови. Діти легко і міцно запам'ятовують невеликий за обсягом мовний матеріал і добре його відтворюють.

Важливо пам'ятати, що в цьому віці відбувається поступова зміна провідної діяльності, перехід від ігрової діяльності до навчальної. При цьому гра зберігає свою провідну роль. Діти продовжують грати до 10–12 років. Отже, можливість опори на ігрову діяльність дозволяє забезпечити природну мотивацію мовлення англійською мовою, зробити цікавими й осмисленими навіть найелементарніші висловлювання.

Проте в навчанні англійської мови в молодшому шкільному віці маємо кілька складних моментів. Так, перший полягає у відсутності у школяра дієвих та актуальних мотивів оволодіння англійською мовою. У ранньому дитинстві в таких мотивах не було необхідності, бо мовна функціональна тенденція і мовне середовище склали досить сильний імпульс для засвоєння мови. Тепер, коли школяр володіє рідною мовою, за допомогою якої він вирішує всі проблеми спілкування, задовольняє основні життєві, соціально-культурні та пізнавальні інтереси, необхідність володіння другою іноземною мовою для нього не є нагальною потребою.

Тому в цей період вивчення англійської мови актуальними мають стати прагнення до розширення сфери спілкування, до розширення і поглиблення сфери пізнавальної діяльності, краса звучання самої мови, інтерес до народу – носія цієї мови та інтерес до його культури.

У процесі навчання англійській мові ці мотиви можуть бути поділені, конкретизовані, об'єднані, на кожному уроці мотиви потрібно заново активізувати, зміцнювати, включати в інші, більш високі системи. Суть педагогічної організації навчального середовища полягає в тому, щоб у справжнє життя школяра були органічно введені елементи його майбутнього життя, щоб уже сьогодні він жив так, як, можливо, буде жити в майбутньому. У такому випадку мотиви вивчення англійської мови стануть справжніми й актуальними.

Друга складність освоєння англійської мови пов'язана з володінням учнями рідною мовою. На уроках англійської мови учень, по-перше, мимоволі перекладає на рідну мову смислові одиниці іншої

мови, тобто усвідомлення ним цих одиниць досягається не за допомогою англійської мови, а шляхом спілкування рідною. По-друге, при спробах побудувати висловлювання англійською мовою учень використовує мовні структури рідної мови. Якщо мовний механізм іншої мови ще не сформований, то мовний механізм рідної мови підміняє і навіть витісняє його. Таким чином, виникає проблема ослаблення впливу механізму рідної мови у процесі освоєння англійської мови. Необхідно визначити зміст мовних явищ, які мають бути зіставлені один з одним через їх різку відмінність, а також описати випадки зближення механізмів рідної та англійської мов, що сприятиме оволодінню другої мови.

Третя проблема – це особистісні психологічні бар'єри, які можуть виникнути в частини школярів щодо іноземної мови: невпевненість у тому, що вони зможуть заговорити англійською мовою, сором'язливість і страх стати посміховиськом через помилки в мові, боязнь того, що за допущені помилки отримають негативні оцінки. Виникненню цих бар'єрів може сприяти частий неуспіх, що завершується нестимулюючими, несхвальними оцінками і ставленням учителя англійської мови. Ось чому необхідно посилити роль стимулу у процесі навчання англійській мові.

Отже, маємо дві дидактичні вимоги, які необхідно враховувати у процесі навчання англійської мови молодших школярів: по-перше, максимально спиратися на можливість формуючого навчання, тобто не просто використовувати вже сформовані психічні особливості дитини з метою ефективного оволодіння англійською мовою, а активно будувати, формувати ці психічні особливості в навчальному процесі; по-друге, методика навчання англійської мови має бути такою, щоб можна було максимально реалізувати індивідуальні особливості кожного учня.

*Валентина Островська, Роман Островський
(Умань, Україна)*

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЛОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Школа – важливий період у житті кожної людини, де вона проходить усі стадії розвитку і становлення себе як особистості. Саме тут формується система цінностей, школяр навчається спілкуватися з

ровесниками та старшими, відкритий для інформаційного поля зовнішнього світу, готовий до пізнання культурного, історичного і соціального досвіду. Однак з розвитком інформаційних технологій, експансією масової культури і засобів інформації підліток опиняється в середовищі, де життєвими і мовно-мовленнєвими орієнтирами стають герої серіалів, комп'ютерних ігор, різних шоу. Відповідно, це призводить до зниження інтересу до творів як світової, так і української літератури, наслідком чого є зниження рівня володіння рідною мовою, поява труднощів у спілкуванні, скорочення сфери самовираження і живої комунікації.

Нині в центрі уваги лінгводидактів – мовна особистість і мовленнєві здібності школярів, оскільки мета мовної освіти полягає у формуванні особистості, здатної до самовираження і самореалізації, вибору ціннісних орієнтирів. Урокам української мови в цьому процесі відведено ключову роль, оскільки рідна мова є інтегративним началом для всіх навчальних предметів і водночас засобом та матеріалом мовленнєво-мисленнєвої діяльності людини.

Комплексне вирішення цих питань передбачає звернення у процесі формування мовної особистості до художніх, зокрема поетичних, текстів, що становлять собою функційно-естетичну систему, яка структурована за законами мови і яка моделює картину світу з позицій конкретної культурної свідомості.

На жаль, у шкільній практиці навчання української мови приділено недостатньо уваги роботі з поетичним текстом. Зазвичай він виконує роль дидактичного матеріалу для ілюстрації системних характеристик мовних одиниць і що найнебезпечніше – роль тренувального матеріалу для вдосконалення орфографічних і пунктуаційних навичок учнів. У цьому випадку відбувається руйнування поетичного тексту як цілісної функційно-естетичної системи, в якій усі елементи взаємозв'язані. Навіть пунктуаційний знак несе семантичне навантаження, оскільки здатен передавати авторські інтенції та авторське бачення світу.

Аналіз чинних підручників з української мови для старших класів засвідчив, що, по-перше, в системі запитань і завдань до поетичних текстів відсутні запитання і завдання емоційної тональності ліричного висловлювання, інтерпретацію образів твору, інтратекстових і культурних асоціацій, підтекстової і позатекстової інформації та, відповідно, авторської інтенції. По-друге, не враховано специфіки поетичного тексту. По-третє, текстова діяльність учнів під час аналізу поетичних творів організована без урахування психофізіологічних

процесів сприймання і породження висловлювання, вікових особливостей учнів.

Це призвело до розриву двох предметів: української літератури і української мови. Як підсумок, учні на уроках літератури аналізують зміст, ідеї і проблематику поетичних текстів, а на уроках української мови – мовні одиниці в аспекті їх системних характеристик. Тому учні не тільки не мають комплексного уявлення про ліричне висловлювання як особливу функційно-естетичну систему, мікросвіт, де мова та ідея, думка і слово нерозривно пов'язані і тісно взаємодіють, розкриваючи текст як феномен культури, історії і фрагмент картини світу конкретної мовної особистості, але й утрачають здатність читати, відчувати поезію і сприймати її як шлях пізнання світу. 10–11 класи – це вік пошуку індивідуальності, а спілкування з поетичним текстом може виконувати особистісно-структурувальну функцію і включати підлітка в коло зв'язків «я – світ», «я – епоха», «я – культура», «я – всесвіт», чого навчає література.

Вважаємо за доцільне під час роботи з поетичним текстом на уроках української мови враховувати таке:

1. Поетичний текст є результатом мовленнєвотворчої діяльності конкретної мовної особистості і власне мовленнєвотворчим процесом.
2. Для досягнення успішності текстової діяльності старшокласників необхідно включити в методики роботи з поетичним текстом технологічну складову, тобто враховувати такі етапи породження і сприймання мовлення, як мотиваційний, згортання текстової інформації на емоційному рівні, згортання текстової інформації на смисловому рівні, семантизації стисненої текстової інформації, встановлення зв'язку між виокремленими під час аналізу частинами, розуміння авторського задуму.
3. Орієнтація на психофізіологічні механізми породження і сприймання висловлення вимагає комплексного підходу до аналізу художнього, зокрема поетичного, тексту, що об'єднує особистісно орієнтований, філологічний і функційно-семантичний підходи до мовної освіти в школі.
4. Системоутворювальним началом для організації та керування текстовою діяльністю учнів є філологічний аналіз поетичного тексту, який синтезує різні підходи до інтерпретації текстової

інформації та використання різних методів аналізу одиниць поетичного тексту.

5. Провідним принципом розвитку мовної особистості старшокласника є принцип діалогічності. На уроках української мови реалізацію цього принципу дозволить репрезентувати роботу з поетичним текстом як діалог текстової особистості з читачем, діалог читача з твором і собою.

Отже, така організація текстової діяльності учнів розширює їх комунікативний простір та, відповідно, словник і прагматикон мовної особистості, що розвиває образне мислення учнів, асоціативну сферу.

*Любов Товстенко
(Умань, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ ОНОМАСТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В АГРОКОЛЕДЖІ

На сучасному етапі навчально-виховний процес з української мови в закладах освіти I–II рівня акредитації цікавий в аспекті комплексності. Ця комплексність передбачає включення в когнітивно-пізнавальну базу студентів необхідних знань з різних галузей гуманітарного, природничого та соціального компонентів. На цій основі формуються предметні компетенції, які дозволяють студентів занурюватися в систему мови, що в підсумку підвищує рівень мовленнєвої, комунікативної, мовної, лінгвокультурологічної і соціокультурної компетенцій.

Зупинимося докладніше на формуванні предметних компетенцій, пов'язаних із використанням ономастичного матеріалу, зокрема вміщеного в ономастичних словниках. Цей розділ сучасної науки про мову має потужну пізнавальну цінність, оскільки кожен хоче знати походження свого імені, прізвища, населеного пункту та ін. На жаль, навчальною програмою не передбачено окреме вивчення цього розділу. Багаторічне викладання української мови засвідчує необхідність включення в навчальний процес з української мови ономастичних знань. А найефективнішим прийомом є робота з ономастичними словниками, основна функція яких – познайомити студентів з культурою, історією, географією, традиціями народу, що знайшли своє відображення в мові. Ще одним важливим аспектом

використання ономастичних словників є формування фонових знань, необхідних кожному індивіду того чи того мовного соціуму.

Незаперечним залишається факт, що нас оточують власні назви. Знайомство людей одне з одним первинно передбачає називання себе; для різних соціальних ролей, які людина виконує впродовж життя, таке називання має широкий спектр: від ім'я – до ім'я + ім'я по батькові + прізвище. Кожен викладач не один раз задумувався, як зробити цікавим перше заняття в новому навчальному році з новими студентами? Звичайно, назвати себе. Але можна розповісти про походження свого імені, прізвища. В аспекті цього студентам запропонувати з'ясувати вдома, звідки походять їхні імена та прізвища, а пошуки узагальнити у творі на кшталт «Знайомтеся: я...». Головною методичною настановою буде обов'язкове використання ономастичних словників. Студенти не тільки вчать працювати зі словниками, швидко знаходити потрібну інформацію, але й прагнуть пізнати цінності свого роду і сім'ї, що сприяє їх соціокультурній компетенції.

Цікавий ономастичний матеріал зі словників можна почерпнути також під час вивчення невідмінюваних іменників (наприклад, *роман Александра Дюма, відкриття П'єра Кюрі* та ін.), роду невідмінюваних іменників (*широка Оріоко, багатомільйонний Токіо* та ін.), а до текстів додати завдання на правопис, відмінювання власних імен. Наприклад, *Вулиці мого міста можуть розповісти багато*. Студентам пропоную розширити речення до невеликого путівника по місту з обов'язковим включенням назв вулиць, що носять імена відомих жителів, історичних діячів та ін. На допомогу студентам може прийти довідкове видання «Історія уманських вулиць» В. Давидюка.

Зрозуміло, ономастичні знання не можна контролювати на заняттях з української мови повною мірою через відсутність у програмі і стандарті ономастичного спрямування, однак пропонувати студентам підготовку рефератів та повідомлень, тестів для визначення у словниках тих чи тих найменувань можна. До речі, підготовка самостійних тестів за допомогою ономастичних словників сприяє розвитку когнітивної бази студентів, виробленню таких операцій логічного мислення, як пошук, відбір, структурування та класифікація словникового матеріалу.

Регіональний ономастичний матеріал має потужний навчально-виховний потенціал. Звернення до нього на заняттях з української мови розширює пізнавальну, комунікативну функції мовних та

мовленнєвих явищ, які вивчають студенти. Наприклад, на правопис ненаголошених голосних студентам можна запропонувати такі назви населених пунктів Уманського району: *Гродзеве, Кочержинці, Кочубіївка, Ладижинка*; на суфіксальний спосіб творення: *Антонівка, Іванівка, Максимівка, Острівець, Фурманка, Юрківка*; на вивчення множинних іменників: *Громи, Дмитрушки, Доброводи, Старі Бабани, Черповоди*; та ін.

Отже, звернення до ономастичного матеріалу на заняттях з української мови дозволяє в сукупності різноманітних знань та уявлень про навколишню дійсність реалізувати в мовній свідомості студентів певну культурно-мовну групу і формувати з індивіда особистість.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Багрин Ірина (Житомир, Україна)</i> АНГЛІЦИЗМИ-НОВОТВОРИ ТА АБРЕВІАТУРИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ.....	3
<i>Бойко Ірина (Житомир, Україна)</i> ЖІНОЧІ ІМЕНА В РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ»	4
<i>Весельська Галина (Житомир, Україна)</i> ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ	6
<i>Вознюк Яна (Житомир, Україна)</i> ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	8
<i>Григорук Наталія (Хмельницький, Україна)</i> ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЛАСНИХ НАЗВ СПОРТИВНИХ КОМАНД 10	
<i>Гримашевич Галина (Житомир, Україна)</i> ПРИСЛІВНИКИ СПОСОБУ ДІЇ В СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	13
<i>Гримашевич Катерина (Житомир, Україна)</i> ВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ У ТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	14
<i>Денисюк Василь (Умань, Україна)</i> ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: КОЛИ МОВА МАТИМЕ НЕЗААНГАЖОВАНУ ІСТОРІЮ?	16
<i>Диц Вікторія (Умань, Україна)</i> ПРОПРІАЛЬНА ЛЕКСИКА В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАГАДОК.....	18
<i>Донік Ольга (Черкаси, Україна)</i> СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ РЕЧЕНЬ	24
(на матеріалі творів М. Коцюбинського)	24
<i>Дуденко Олена, Шах Юлія (Умань, Україна)</i> ЧОРНО-БІЛА СТРІЧКА ПОВІСТІ М. ПАВЛЕНКО «САНТА ЛУЧІЯ В КИРЗОВИХ ЧОБОТЯХ»	29
<i>Дядечко Людмила (Київ, Україна)</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКАЗІОНАЛЬНИХ ЛЕКСЕМ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ РЕКЛАМИ	33
<i>Жила Тетяна (Умань, Україна)</i> СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ ЛЕКСЕМИ МАЙДАН У СУЧАСНІЙ ПРЕСІ.....	36
<i>Загоруйко Наталія (Умань, Україна)</i> ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ У ТВОРАХ І. С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО	38
<i>Зубрейчук Оксана (Житомир, Україна)</i> РЕФЛЕКСАЦІЯ Ї В ГОВІРЦІ СЕЛА ШОЛОМКИ ОВРУЦЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	44
<i>Ільчук Тетяна (Житомир, Україна)</i> КОЛЬОРАТИВИ ЯК СКЛАДОВА ІДІОСТИЛІЮ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА.....	46
<i>Коломієць Інна, Розгон Валентина (Умань, Україна)</i> МОРФОЛОГІЧНІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ ПРЕДИКАТИВНОСТІ АД'ЄКТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	47

<i>Ліщук Тетяна</i> (Хмельницький, Україна)	
ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ СТУДІЙ	52
<i>Попко Ірина</i> (Львів, Україна)	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКОГО ПАТЕНТУ ЯК РІЗНОВИДУ ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ	54
<i>Торчинська Наталія</i> (Хмельницький, Україна)	
РОЛЬ ІНТЕРПОЗИЦІЙНИХ РЕМАРОК У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ	58
<i>Торчинський Михайло</i> (Хмельницький, Україна)	
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРИКЛАДНОЇ ОНОМАСТИКИ.....	60
<i>Харченко Світлана</i> (Київ, Україна)	
КРИТЕРІЇ СИНТАКСИЧНОЇ ПРАВИЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	63
<i>Шарманова Наталя</i> (Кривий Ріг, Україна)	
СОЦІАЛЬНА ДОМІНАНТА ЛІНГВОКОГНІТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ МАСМЕДІЙНИХ КЛІШЕ).....	65
<i>Шило Світлана</i> (Черкаси, Україна)	
ПІДХОДИ ДО ПОТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ	67

ЛІНГВОДИДАКТИКА

<i>Ага-заде Галина</i> (Баку, Азербайджан)	
ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ОБУЧЕНИЯ.....	71
<i>Гандзюк Людмила</i> (Тульчин, Україна)	
РОЛЬ ІНТЕГРОВАННИХ ЗАНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО З ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	72
<i>Крижановська Світлана</i> (Умань, Україна)	
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ РІДНОЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	76
<i>Островська Валентина, Островський Роман</i> (Умань, Україна)	
ЗАСТОСУВАННЯ ФІЛОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	80
<i>Товстенко Любов</i> (Умань, Україна)	
ВИКОРИСТАННЯ ОНОМАСТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В АГРОКОЛЕДЖІ	83